БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, ВАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1954 МАЙ 13 ЧЕТВЕРГ № 96 (3033)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң кандидаттары (1 арын).

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң коллективи хову турлагларында. (1 арын).

Малчыннарның чедиишкини (1 арын).

А. Аракчаа.—Социалистиг чарыштың түңнелдери (1 арын).

Н. Ф. Ишунин.—Ажылчы чоннарның чаагай чоруунга (2 арын).

Уругларның чайгы дыштанылгазы (2 арын).

Н. Щербакова.—Нарын дүктүг хойларны өстүрери дээш (2 арын).

Даштыкы херектер министрлериниң Женева чөвүлел хуралы (3—4 арыннар).

А. Ананьин.—Совет улустуң моральь-политиктиг чаңгыс-эви (3—4 арыннар).

В. Туметей.—Чоннуң үүнге дынангыр болур (3 арын).

Диен-Биен-Фу дээш тулчуушкуннарга француз шериглериниң чидириглериниң дугайында (4 арын).

Диен-Биен-Фунуң дүшкен болгаш Францияда политиктиг байдал (4 арын).

ЧУРТ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ АЖЫЛЫН БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

Бистиң үлетпүрүвүстүң бүгү адырлары чаа совет техника-биле уламна чепсегленип, ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежиллиг кадрлары-биле хандыртынып турар. Бо дугайын бистиң областың амыдыралындан безин көрүп болур. Районнарның чеди үлетпүр комбинаттарының алдызы тууйбу кылыр тускай агрегаттарлыг, шуптузунда пилорамалар бар, мебель будуреринкалбартырынга чаа-чаа станоктар тургустунган болгаш техника-биле улам-на деритинип, мергежилдиг кадрлар өзүп турар.

Мооң-биле кады областың чурт бүдүрүлгезиниң ажылында улуг четпестер барын оюп эртип болбас. Боттарында бар техниканы шын ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле тодаргай айтырыгларны тургуспайн, харын холдуң хожудангай аргаларын, эргижирээн ажыл нормаларын амга чедир хереглевишаан турар бүдүрүлгелер безин бар. Маңаа Каа-Хемниң, Бии-Хемниң, Таңдының райүлетпүр комбинаттарында, Кызылдың тууйбу болгаш ыяш заводтарында байдал шуут хамааржыр.

Үндүрүп турар продукцияның шынары ону канчаар кылганындан болгаш ооң материалындан база улуг хамаарылгалыг болур. Ынчангаш чиг-эт, материал үүлдерин белеткээрде болгаш хүлээп алырда ооң шынарынче кичээнгейни салыр херек. Багай шынарлыг чиг-эт ажылдың үүгле темпизин кудуладыр эвес, материалдың ажыр чарыгдатынарын, үрей кылдынарын, бот-үнениң бедиирин, ооң уламындан бүдүрүлгеге улуг караңны таварыштыра бээрин удуртукчу бүрүзү билир ужурлуг. Бүдүрүлгениң тода ажылдаарынга чугула негелде болза, белеткетинген материалдарны чылдың кварталдаанаан, ооң чарыгдалынга шыңгыы хыналданы тургускан, онаалданы ажылчын бүрүзүнге чедирген турар ужурлуг.

Бо айтырыгны бистиң чамдык бүдүрүлгелериви́стиң удуртукчулары ыракта хандырып шыдавайн турар. Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинады апрельде бүдүрүлге планын 109 хуу күүсеткен, а ол үүгле онаалдазын 145 хуу күүсеткен дааранылга цехиниң болгаш 253 хуу күүсеткен дээрбениң көргүзүглеринге хөлегелетинип турар. Кидис идик кылыр цех дүк чогундан амгы үеде күскү агарга чедир хагдынып турар, а мебель бүдүрүлгезиниң цехи ыяш материалының үзүктелиишкинниг болуп турарындан планын ай санында күүсетпейн келген.

План чок ажылдың, тодаргай эвес удуртулганың түңнелинде ол бүдүрүлге энир чылдан бээр кылган 160 муң рубльдиң мебелин амдыгаа чедир сайгарып чадаан, ол чугула эдилелдер камгалал, хайгаарал чогундан дозузу карталып, хажый бергилээн үрелип чыткылаар. Бо дугайын бүдүрүлгениң директору эш Решетников, коллективте парторганизация секретары эш Отев олар херекке албайн турары канчап-даа таарышпас.

Чону көшкүн амыдыралдан сууржуң амыдыралче шилчип турар бистиң областың амгы байдалында чурт бүдүрүлгелериниң ажылын экижидер, оларның кылып үндүрүп турар продукцияларының шынарын экижидер айтырыг партия, совет организацияларының хүн-бүрү ажылының төвүнге салдынган турар ужурлуг. Үндүргеи шиитпириниң күүселдези дээш хыналда чок, удуртукчу кадрларны шын шилип билбес чоруктуң уламындан Барыын-Хемчик райүлетпүр комбинады каш чылдарның дургузунда өзүлде чок, харын чамдык тала-биле улуг когаралдыг ажылдап келген.

Каа-Хем районда үлетпүр комбинадының (директору эш Метляев) 4 чаа станоктар-биле хандыртынган, чазанылга цехи терге, шанак болгаш мебель кылырынга материалдарның үзүктелип турганындан бо чылдың баштайгы кварталының бүдүрүлге планын ыракта күүсетпээн. Цех чылда 200 кубометрден эвээш эвес кылыг ыяжы хереглээр турбуже, ыяш белеткээр бригада чок, пилорама ажылдавайн турар. Терге, шанак кылыр черде үүгле 2 кижи ажылдап турар, олар ыяжын боттары белеткеп ап турар. Чадаананың райүлетпүр комбинадында байдал оон база-ла дээредевес, бүдүрген продукцияның шынары куду деңнелде болуп уламчылавышаан турар.

Бүдүрүлгениң таарымчалыг ажылдаарынга планныг болуру, учётту шын тургузары болгаш күш-ажылды чөп организастаары улуг ужурдузалыг. Бо негелделериң багай тургустунганының ужурундан бистиң бүдүрүлгелеривистиң хөй кезии продукцияны көрдүнген ассортимент аайы-биле күүсетпейн, харын каражалыг байдалга безин таваржып турар. Бар техниканы чөп ажыглап, ажылчын күжүн четчелеп, ажыл хуваалдазын кижилериң мергежилиниң аайы-биле таарыштыр тургузар чорукту бүдүрүлге бүрүзүнге чедип алыр херек. Кандыг-даа ажыл-херекти кижилер, кадрлар шиитпирлээр болганда, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, мергежилиң бедидер дугайында үргүлчү сагыш салыр чорук бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының, партия, комсомол, профэвилел организацияларының хүн бүрүнүң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Массаның чогаадыкчы инициативазы кызыгаар чок, ол болза, социалистиг чарыштың чаа-чаа хевирлерин тып үндүрүп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам калбартыр дугайында эгелекчи саналдарны киирип турар. Шак ындыг эгелекчи чоруктарны деткиир, мурнакчы дуржулганы нептередир айтырыг бүдүрүлгелерде партия, профэвилел организацияларының чугула сорулгазы. Бүдүрүлгениң ажылының деңнелин бедидер, иштики курлавырларны бүрүн ажыглаар дээш демиселдиң кол кезээ болур ол айтырыгны компания кылдыр көрүп болбас, ол болза, хожудангайларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрер, ынчангаш бүдүрүлгеге ниити көдүрлүүшкүнү чедип алырының чугула үүлү болур.

Парторганизация бүдүрүлгениң бедик культуразы дээш демиселди башкарбышаан, администрацияның ажылын контрольдаар эргезин ажыглап тургаш, ажылдың канцеляржы-бюрократсыг стили-биле камхайыражок демисежир ужурлуг. Планның ниити күүселдези дээш эвес, а көрдүнген ассортимент аайы-биле бедик көргүзүглери дээш күш-ажылды чөп организастаары биске чугула, база чалгааларга, чүвени үрей кылыр, камналга чок чоруктарга удур шиитпирлиг демисежир херек.

Чоннуң улам өзүп турар материал-культурлуг негелделерин хандырар, чурт үлетпүрүн калбартып, продукцияның шынарын экижидер, боттүнени чиигедир талазы-биле күштер болгаш аргалар бисте бүрүн бар. Хамык ужур бүдүрүлгеде бар курлавырларны чөп ажыглаарында, бистиң бүдүрүлгелеривистиң ажылын бедик деңнелче көдүрер херекке партияның политик-массалыг ажылын угландырарында болур.

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң коллективи хову турлагларында

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп суурунуң клубунда бот-тывынгыр уран-чүүл бөлгүмүнүң коллективи хову турлагларынга оюн көргүзери-биле 13 кижи шии, концерт болгаш өскедаа янзы-бүрү номерлерлиг үүүпкен. Оларның составында СЭКП райкомунуң пропагандизи эш Ильин лекция материалдарын, киномеханик эш Долганов «Корабльдиң командири» болгаш социалистиг көдээ ажыл-агыйның мурнакчы дуржулганын көргүзүп турар киножурналдарын, ном саңының эргелекчизи эш Рявцева көдээ ажыл-агыйның болгаш литература номнарын, лозунг, плакаталарын болгаш уран-чүүлдүң көргүзүглерин белеткеп алганнар.

Клубтуң ойнакчылары часкы тарылга ажылының түлүк үезин эрткиже районнуң бүгү колхозтарын эргиир.

Областың колхозтарында тарылганың чоруп турарының МЕДЭЭЗИ

(1954 ч. май 10-да).

Районнар аттары	Ниитиг-биле чаңын тарааны (хуу-биле).	Оң ниитиг чашка тарааны культурадары (хуу-биле)	Кыдыгаа (хуу-биле)
1. Таңды	96,6	105,4	101,9
2. Чаа-Хөл	95,1	101,6	108,3
3. Каа-Хем	94,5	103,3	105,5
4. Эрзин	90,7	95,4	119,0
5. Бии-Хем	83,2	92,1	93,8
6. Өвүр	71,9	75,0	108,7
7. Тес-Хем	71,8	76,1	101,0
8. Кызыл	66,1	78,8	89,9
9. Улуг-Хем	62,0	68,9	81,5
10. Чөөн-Хемчик	56,8	61,0	65,2
11. Барыын-Хемчик	54,1	57,6	138,6
12. Сүт-Хөл	42,5	47,8	76,3
13. Бай-Тайга	28,6	31,4	45,4
14. Тожу	—	—	—

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң кандидаттары

Колхоз четпестерни чедиишкинниг үзүткап турар

КИЕВ. Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге кандидаттарның иштинде Фаленский районнуң Сталин аттыг колхозу бар. Ол колхоз 1949 чылга чедир области хожудангай колхозтарның бирээзи болуп турган. Тараа дужулган, мал ажылы салдынчак турган. Дөрт чыл мурнунда колхозту удуртуруби-биле мурнунда райкүүском даргазы турган С. Косенков чедип келген. Дыка кыска хуусаа иштинде ол көдээ ажыл-агый артелин мурнакчыларның санынга киирген. Эрткен чылын аңаа гектар бүрүзүнден фрумаа-биле 17 центнер тараа алган. Акша орулгазы 9 катап өскен.

Ниитиниң ажыл-агыйын быжыглаанынга үндезилээш, колхозчуларның материалдыг байдалы дыка экижээн. Күш-хүнү бүрүзүнге акшадан аңгыда 2,4 кг. тараа, дыка хөй ногаа, картофель болгаш мал чеми онаашкан.

Бодунуң ажыл-чорудулгазын кылырда колхоз даргазы эш Косенков партия болгаш комсомол организацияларынга, колхоз активинге болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге даянып, мурнакчы кижилерин кичээнгейлиг өөренип көрүп, депшидип, оларны онаашкан ажыл-херээнге харыысалгалыг болурунга кижизидип турар.

Колхозтуң баштаар черн чаа агротехниканы ажыглаарының, хөрзүнүнүң дүжүттүүн бедидериниң күшажылчы мурнакчы методтарын нептередиринге онза кичээнгейни салып турар. Колхоз шөлүнге чыл бүрүде чүс-чүс центнер минералдыг удобрениелерни, чурт иштиниң дыка хөй удобрениелерин төп турар, черни аңдарарының ханызы 25 сантиметр чедип турар. Сөөлгү чылдарда 50 ажыг гектар чаа черни аштап-арыглап, ажыглалга киирген.

Колхозтуң селекционери

ТАЛЛИН. Харьюский районнуң Мичурин аттыг көдээ ажыл-агый артелинде колхозчу-дуржулгачы Я. Раэданың тургусканы колхозчу сад 10 гектарга калбарып чоруткан. Маңаа келген кижи бүрүзү дыка хөй солун үүлдерни көөр. Эш Раэда яблоко, груша, слива, вишня сыптарының он-он сорттарын өстүрүп үндүргеи. Олар соокка шыдамыккайы-биле, оларның чимистери—чаагай чыды болгаш амданныы-биле онзаланып турар. Ылаңгыя чылдың чимизин бээр «раэниң элдеви» деп яблонының сорту онза алдаржы турар. Чимизи чартык чыл дургузунда үрелбес яблоко сыммыны сорттун үндүрер дээш ынакшылдыг—селекционер дыка хөй күш үндүргеи. Оларның деңзизи 400 грамм чедип турар. «Раэ» деп честеккат сывы кышка чедир чечектелип, чимизин үзүктел чокка берип, анаа черлик честеккаттан 5—6 катап хөй дүжүттү берип турар. Эстониянын колхозтарында хыраа шалыңга торулбас кызыраккарааның сорттун тыпкан болгаш калбаа-биле нептередип турар.

Республиканың бүгү районнарындан чимистиг ыяштарның тарып өстүргеи сыптарын алыр дээш колхозчулар кээп турарлар. Мичуринчи Раэда акы-дуңма республиканың дыка хөй селекционерлери-биле даңзылаашкынны чорудуп турар. Эстониянын көдээ ажыл-агый артельдериниң чүс-чүс гектар черлеринде чимистиг ыяштарны, кат сыптарын, ооң селекцияларын өстүрүп турар.

Колхозтуң селекционери ынак хереэ—сад ажыл-агыйынга хөй шактыберип турар. Ол ажылга 60 хире чыл ажылдап турар. Я. Раэда 1950 чылдан эгелээш Эстон ССР-ниң үүнүш өстүрер эртем Академиязының институтунуң эртем ажылдакчызы болуп турар. Ол ам Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге кандидат кылдыр депшитирген.

(СЭТА).

Малчыннарның чедиишкини

СУГ-АКСЫ. (Телефон-биле). Сүт-Хөл районда Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге киржир эрге дээш алган чарыжын чедиишкиннинг күүседип турар. Хой фермазының малчыннары май бирге чедир 730 хойдан 740 хураганнарны, 722 өшкүден 808 анайларны бүрүнү-биле камгалап алганнар.

Хой фермазының сураглыг кадарчызы эш Кодур-оол колхозтуң 170 каракуль хойларынан 182 каракуль хураганнарны, колхозтуң хойжулары эштер Салбагар, хереэжен Көк-уруг олар төрээн 244 хойларының чаш хураганнарын четчеди-биле камгалап алганнар.

Маңаа сад турар

Кызылдың харылзаа конторазының коллективи эрткен воскресеньеде бодунуң шефтеп турары «ТАРН 12 Улуг хуралы» колхозка баргаш, артельдиң келир үедеги чимистиг садын олуртур 260 дөстериниң уургайларын казып берген. Колхозтуң сад олуртулгазынга Ээрбектиң чеди чыл школазының башкылары болгаш өөреникчилери база дузалажып турар. Аңаа 4 гектарның сады турар.

Областың МТС-теринде трактор ажылдарының күүсетинип турарының МЕДЭЭЗИ

(1954 ч. май 10-да)

МТС-тер аттары	Чыл планнга удур өтүсеттинген (хуу-биле)	Чашаны (хуу-биле)
1. Бии-Хем	24,0	92,6
2. Чаа-Хөл	23,7	114,8
3. Балгазын	21,9	109,0
4. Сүт-Хөл	21,7	41,5
5. Бай-Хаак	20,3	98,9
6. Тес-Хем	20,0	83,8
7. Шагаан-Арыг	16,3	64,4
8. Чадаана	15,4	57,5
9. Сарыг-Сеп	15,3	103,2
10. Бай-Тайга	14,9	33,6
11. Кызыл-Мажалык	14,5	56,6
12. Кызыл	11,7	81,0

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Коммунистиг партияга удуртурган совет улус бодунуң Төрээн чуртунуң улам ынайгы чечектелиишкини дээш, ажылчы чоннарның чаагай амыдыралының болгаш культуразының улам дүрген көдүрлүүшкүнү дээш улуг күженишкиннинг демисежип турар. Ол бедик көдүрлүүшкүн чаагай үре түңнелдерни берип турар.

Май мурнунуң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында үлетпүр болгаш тудуг черлериниң бүгү коллективтеринге Кызыл хоорайның аъш-чем комбинадының ажылдакчыларының, областың транспорт организацияларының чолаачыларынга, септекчилеринге, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга Кызылдың АТК коллективиниң кыйгырыглары солунга парлатынып, совет кижилериниң күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн, чогаадыкчы инициативазын, бүдүрүлге планын долдур болгаш ажыр күүседиринче чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынче улуг көдүрлүүшкүннү хайныктырган.

СЭКП Кызыл хоорай комитеди болгаш хоорай Соведи Кызылдың бүдүрүлгелериниң болгаш транспорт организацияларының бо чылдың баштайгы кварталында социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

Хоорайның бүдүрүлгелери ниити-зи-биле бирги кварталда ниити продукцияны бүдүреринин планын 109,8 хуу, бараанныг продукцияның—103,1 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бирги кварталы-биле дөмейлээрге 824 муң рубль түңнүг продукцияны хөйнү бүдүрген азы 7,7 хуу ажып турар. Үстүнде фактылар Кызылдың бүдүрүлгелериниң хөй нуруузу бүдүрүлге планнарын күүседиринче элээн ажылдарны кылып чоруткан көргүзүп турар.

Социалистиг чарыштың бирги черин областың культура эргелелиниң типографиязы ээлээн. Типография бүдүрүлге планын бирги кварталда ниити продукция талазы-биле, 131 хуу, бараанныг продукция талазы-биле 135,2 хуу күүсеткен. Типографияның дирекциязы (эш Бергер), партия эге организациязы (эш Гаврилович) коллективтиң бүгү ажылчын, албан-хаакчыларын чарыштың бедик көргүзүглери дээш демиселче организастаан. Олар чарыштың түңнелин декада бүрүзүнде үндүрүп, цехтериниң хуралдарынга чугаалажып, ажылчыннарның санал-онаалдарын дыңнангыр хүлээп ап турганнар. Ажыглатынмайн турган кур күштерни ажыглап шыдаанындан коллективте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 118,6 хуу өскен. Планга удур боттүнени 12,6 хуу чиигедирин чедип алган. Планын ажыр күүседип турар цехтерге бүдүрүлгениң шилчиир кызыл тугун тыпсып турган.

Ооң-биле чергелештир хоорайның аъш-чем комбинады, далган дээрбезиниң коллективи, сапог мастерскаязы, алгы заводу, дааранылга комбинат квартал планын күүседип шыдаанар. Олар продукцияның бот-үнезин чиигедирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чедип алганнар. Оларда чарыштың кайгамчыктыг тиилекчилери бар. Чижээ, К. Д. Тонких квартал планын 145 хуу, В. Ф. Гладков 130 хуу, О. С. Сундуй 157 хуу күүсеткеннер.

Күрүненің планы болза бүдүрүлге бүрүзүнге, ооң удуртукчу бүрүзүнге чөрчүп болбас хоойлу болур. Кызылдың ыяш заводу (директору эш Цветков), электростанция (директору эш Иванов), тууйбу заводу (директору эш Скрыль) бирги кварталдың планын күүсетпээннер.

Ыяш заводунуң директору Цветков партия эге организациязының секретары турган Ковалёвтуң харыысалга чогундан бирги кварталда 1500 кубометр дилген ыяш материалдарын, дыка хөй санныг шкафтар, столдар, сандайларны чонга чедир бербээннер. Ооң-биле кады чудук кезип белеткээриниң болгаш сөөртүрүнүң планын шуут үскен. Коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму багай турган. Ынчангаш ыяш заводунда метал-ремонт цехинден өске цехтер планын күүсетпээннер. Ында партия организациязы байдалды экижидер дугайында тодаргай хемчеглер албаан, коммунистерге берген даалгаларны хынаарын уткан болгаш социалистиг чарышты эрелгей ёзу-биле удуртуп турган.

Тууйбу заводу болза, Кызыл хоорайны чурт иштиниң тудуг материалдары-биле хандырар хүлээлгелиг. Ол завод кварталда колдуунда сезонга белеткел ажылдары кылып эрткен. Планда көрдүнген үүлдерниң чартык кезиин күүсетпээн. Хоорайның тудуг организацияларынга 76 тонна чугайны чедир бербээн болгаш 40 тонна чугайны үрей кылган. Оттулар ыяш белеткээри болгаш сөөртүрү 31 хуу күүсетинген. Продукцияның бот-үнези планда көрдүнгенинден бүгү хевирлерге бедик болуп турар. Ында партия эге организациязы (секретары эш Буцоло) ол таарымча чок байдалдарны узуткаарынче озалдап кирген.

Социалистиг чарыштың хүлээлгелеринде алдынган сорулгаларны күүседиринче бүдүрүлгелериниң дирекция черлериниң, партия эге организацияларының талазындан сула хемчеглер ап келгеннер. Ылаңгыя даараныла комбинадының дирекциязы айның төнчүзүнде талаштыг хөделир практиказындан ам-даа адырылбаан. Ооң түңнелинде хеп септээриниң планын күүсетпээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын үүгле 94,7 хуу күүсеткен. Ооң бүдүрүлгелериниң хөй нуруузу продукцияны ассортимент талазы-биле күүсетпээн.

Бүдүрүлгелериниң чамдыызы камналганы чедип ап турза-даа, чамдыктары когаралдыг байдалда ажылдап турар. Ооң чижээнге Кызылдың техниктиг септелге заводу, электростанция болгаш өскелер кирер. Ооң-биле кады продукцияның шынарын бедидерин ам-даа чедип албаан, чавыс шынарлыг продукция үндүрер үүлдер ам-даа үргүлчүлеп турар. Чижээ, аъш-чем комбинады чоокта чаа тонна хире хлебти өртеткен ийикпе, чемге хереглетинмес ажыг кылдыр быжырган. Саң-хөө чурумун сагывайн турарының ужурундан шалың фондузу ажыр чарыгдатынар фактылар бар болуп турар. Ындыг фактылар даараныла комбинадында бар.

Бо чылдың бирги кварталында Кызылдың транспорт организациялары ажылын элээн экижиткен. Кызылдың АТК-зы чүк сөөртүлгезиниң планын 112 хуу, тонна-километр-биле 105,6 хуу, пассажирлер сөөртүлгезиниң 100,6 хуу күүсеткен. 1 тонна-километрге бот-үнени планга удур 13,7 хуу чиигеткен. АТК-да мурнакчыларның хүрээлеңи өзүп турар, Чижээ, ажылдаар онаалдазын Комбуй-оол 155 хуу, Лыков 232 хуу, Л. И. Ким 192 хуу күүсеткен, ооң-даа өске.

Облпотребсоюзтуң транспорт конторазы планын чүк сөөртүлгелериниң талазы-биле 121,3 хуу, тонна километр талазы-биле 115,6 хуу күүсеткен.

Совхозтар трестизиниң, авторотаның, даг экспедициязының, «Тыва алдын трестизиниң» транспорт конторалары планнарын долдур күүсеткеннер.

Транспорттуң чамдык организациялары социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин чедир күүсетпээнин демдеглээр ужурлуг. Ылаңгыя Кызылдың АТК-зы 2400 кг. Облпотребсоюзтуң АТК-зы 5600 кг. кывар, чаар материалды ажыр чарыгдап, камналга тургузарын чедип албааннар. Машиналарны үрээр, авария кылыр чоруктар үргүлчүлевишаан. Резинага камналга тургузары чедип алдынмаан.

Партия эге организацияларының талазындан социалистиг чарышты удуртурунда, ооң организастыг хемчеглерин боттандырып чорударында улуг четпестер барын демдеглээр херек. Хоорайның бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарыш колдуунда чок. Ылаңгыя МДС болгаш ыяш заводунуң коллективтеринде хүндүлел самбыраларынга мурнакчыларны илеретпейн турар.

Партия организацияларының хүлээлгези болза, социалистиг чарыштың мурнакчыларының дуржулгазын нептередир талазы-биле агитассалыг ажылды хүн-бүрү калбартыры болур.

А. АРАКЧАА.

Башкыларның политиктиг белеткели

РСФСР-ниң Чырыдыышкын Министерствозу башкыларның билиин бедидериниң 81 институттарынга чайгы үеде курстар организастаарын шиитпирлээн. Курстарга орус болгаш төрээн дылдың, математиканың, физиканың, химияның, биологияның болгаш өске-даа эртемнериниң үүс муң ажыг башкылары өөренип эртер.

Башкыларның политехниктиг белеткелинче улуг кичээнгей салдынар. Физиканың болгаш химияның башкылары биологияның амгы үеде-ги техниказының үндезиннерин таныжарлар, көдээ ажыл-агыйның үндезиннери-биле таныжарлар, өөредилге-көрүлде хереклелерин кылырының талазы-биле практикумнарны эртерлер. Шыйылга башкылары машина тудуунуң, инженер-тудуг шыйылгазының талазы-биле практиктиг кичээлдерни эртерлер.

Курстарның дыңнакчылары оон ынай эң эки башкыларның ажылының дуржулгазы-биле база таныжарлар.

(СЭТА).

Ажылчы чоннарның чаагай чоруунга

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың совет кижилериг үргүлчү өзүп турар хереглелдерин хандырар дугайында сагыш човаашкынының чайыннанчак көргүзүү хоорайларда болгаш ажылчы суурларда улус ажыл-агыйының база социал-культураның тудуушкунунуң кан чаар-даа аажок улуг калбарыышкыны болур.

Бистиң хоорайларывыстың чаагайжыдылгазының дугайында, ооң чонунуң материалдыг чаагай байдалының болгаш культуразының өзүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында партияның болгаш чазактың могаг чок сагыш салыышкынын Кызыл хоорайның чижээнден көрүп болур. Совет эргечагырганың чылдарында хоорайның чуртталга фондузу ийи катаптан ажыг, чоннуң транспорт болгаш коммуналдыг хандырылгазы чыл келген тудум-на улам өзүп турар. Кудумчулар болгаш хоорайның шөлдери ногаажып турар.

Кызыл хоорай болза, Тыва улустуң утка талазы-биле социалистиг, хевир талазы-биле национал культуразының хөгжүүрүнүң ёзулуг төвү болу берген.

Кызыл хоорайның ажыл-агый, амыдырал болгаш социал-культура тургузуушкунунга, ооң чонунуң үзүктел чок өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг негелделерин хандырарынга чыл келген тудум-на өзүп турар хоорай бюджеди улуг рольду ойнап турар.

Бир эвес 1945 чылда хоорайның бюджединиң хемчээли 4,3 миллион рубль турган болза, 1954 чылда бюджетти 14,6 миллион рубль түнге бадылаан, ол болза 1945 чылдың бюджединден үштен ажыг катап улуг, азы эрткен 1953 чылдың бюджединден 14,6 хуу хөй болуп турар.

Бюджеттиг дөзевилелдерниң 90 хире хуузун (13 миллион рубль) мурнуку чылдар ышкаш база-ла социал-культура хемчегленинче (улус чырыдыышкыны, кадык камгалалы, социал-хандырылга) угландырган. Ол чарыгдалдарның түңү эрткен чылга деңнээрге 11,6 хуу өзүп турар.

Улус чырыдыышкынынга чарыгдалдар бюджетте эң көскү үүлдү эзлеп турар, ол чарыгдалдарга алды миллион хире рубльди дөзевилээн азы эрткен чылга удур 8,9 хуу өзүлделиг болуп, бюджеттиң ниити хемчээлиниң 40 хуузу болуп турар.

Улус чырыдыышкынынга улуг дөзевилелдер болза, бүгү ниити өреникчилерлиг аймаг культура-кижизидилге ажылын 1954 чылда улам экижидеринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп, культура-чырыдыышкын албан черлериниң четкизин калбартыр арганы берип турар. 1954—1955 өредилге чылында хоорайга 4330 кижи өреникчилерлиг 10 школалар ажылдаар, ол болза, эрткен өредилге чылындан 304 кижи, азы 7,6 хуу хөй болуп турар. 1954 чылдың дургузунда хоорайга 440 өреникчилерлиг ниити өредилгениң чаа школазы, 100 уругларга уруглар сады ажыттынар, дылдың болгаш литератураның эртем-шинчилел институдунуң чаа бажыңын тудуп тургузар, 350 олуттуг чаа кинотеатр тудуу эгелээр.

Башкыларның амыдырал-чурттага байдалын экижидеринге тускай хөреңгилерни дөзевилээн. Кадык камгалалынга чарыгдалдар хоорайның бюджединде элээн көскү үүлдерниң бирээзи болуп турар. Ол чарыгдалдарны 1954 чылда 5569 муң рубль түнге доктааткан, ол болза, бюджеттиң ниити хемчээлиниң 38 хуузу болур болгаш эрткен чылга деңнээрге 674 муң рубль азы 13,8 хуу көвүдеп турар.

Кадык камгалал хереглелинге бюджеттиг дөзевилелдер хоорайга 300 орунну ийи эмнелгелерниң, 200 орунну үш уруглар яслилериниң, тускайжыткан диспансерлериниң, үлетпүр бүдүүлгелерге не болгаш чаштар бажыңнарының ажылын база эмнелге-профилактиканың өскедаа албан черлериниң ажылын хандырар. Кадык камгалалының талазы-биле хемчегленге капитал салыышкыннар Кызыл хоорайга 60 орунну божудулга бажыңының тудуун доозар арганы берип турар.

Хоорайның чурттага фондузу чыл келген тудум-на өзүп турар. Чүгле 1953 чылдың дургузунда чурттага шөлү 11.020 дөрбелчин метрге өскен. Хуузунда кижилер эрткен чылын чурттаар шөлү 4.320 дөрбелчин метр 144 бажыңнарны тутканнар.

Ынчалза-даа чурттага тудуунуң темпилери ам-даа чедимчелиг эвес, хоорайның чонунуң өзүлдезинге чедишпейн турар болгаш ажылчы чоннарны шуптузун долу үнелиг чурттага шөлү-биле хандырып шыдавайн турар. Ынчангаш 1954 чылда хоорай бюджединге чурттага тудуушкунун улам калбартырынга онза кичээнгейни салган.

Чурттага-коммунал ажыл-агый болгаш хоорайның чаагайжыдылгазы-биле холбашкан чарыгдалдарга бюджет 1.652 муң рубльди дөзевилеп турар. 1954 чылда Кызыл хоорайга хөй аал ишти чурттаар беш чурттага бажыңнарының тудуу доостур.

Областың төвүнге он алды аал ишти чурттаар бажыңның тудуун бир-ле дугаарында эгелээр, аңаа 1954 чылда 1.500 муң рубль чарыгдаар. Паротурбиниг, 5000 киловатт күүлүг чаа электростанциязының тудуун 1954 чылда эгелээри болгаш локомобильдиг электростанциязының тудуун доозары хоорайның чонунуң амыдыралынга онза ужур-дузалыг болур. Бо чылын суг дамчыдылгазының тудуу база эгелээр. Оон аңгыда чаа ийи чунар бажыңнарның тудуун көрген.

Көрдүнген планын ёзугаар хоорайның девискээринге 17.400 теректер болгаш 42700 чадаң-ыяштар олуртур ужурлуг.

Аъш-чем продуктуларынга чоннуң өзүп турар негелделерин долузубиле хандырарынче угландырган хемчегленни боттандырары бо чылын Кызыл хоорайга эът комбинадының, хлеб заводунуң болгаш сорттуг далган тыртырарының дээрбезиниң тудугларын эгелээринден тодаргай көстүп турар.

Бо тудугну боттандырары чонну бедик шынарлыг продуктулар-биле хандырар арганы болдурар. Оон аңгыда пиво заводунуң тудуу база эгелээр. Чурттуң оттулар үүл үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин база тууйбу заводун калбартырынга болгаш техниктиг чепсеглээринге тускай хөреңгилерни берип турар.

Хоорайның 1954 чылда бюджедин бадылаан ажылчы чоннарның депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң XIV сессиязының шиитпирлери бюджеттиг дөзевилелдер хоорайга 300 орунну ийи эмнелгелерниң, 200 орунну үш уруглар яслилериниң, тускайжыткан диспансерлериниң, чаштар бажыңнарының ажылын база эмнелге-профилактиканың өскедаа албан черлериниң ажылын хандырар. Кадык камгалалының талазы-биле хемчегленге капитал салыышкыннар Кызыл хоорайга 60 орунну божудулга бажыңының тудуун доозар арганы берип турар.

Хоорайның чурттага фондузу чыл келген тудум-на өзүп турар. Чүгле 1953 чылдың дургузунда чурттага шөлү 11.020 дөрбелчин метрге өскен. Хуузунда кижилер эрткен чылын чурттаар шөлү 4.320 дөрбелчин метр 144 бажыңнарны тутканнар.

Ынчалза-даа чурттага тудуунуң темпилери ам-даа чедимчелиг эвес, хоорайның чонунуң өзүлдезинге чедишпейн турар болгаш ажылчы чоннарны шуптузун долу үнелиг чурттага шөлү-биле хандырып шыдавайн турар. Ынчангаш 1954 чылда хоорай бюджединге чурттага тудуушкунун улам калбартырынга онза кичээнгейни салган.

Чурттага-коммунал ажыл-агый болгаш хоорайның чаагайжыдылгазы-биле холбашкан чарыгдалдарга бюджет 1.652 муң рубльди дөзевилеп турар. 1954 чылда Кызыл хоорайга хөй аал ишти чурттаар беш чурттага бажыңнарының тудуу доостур.

Областың төвүнге он алды аал ишти чурттаар бажыңның тудуун бир-ле дугаарында эгелээр, аңаа 1954 чылда 1.500 муң рубль чарыгдаар. Паротурбиниг, 5000 киловатт күүлүг чаа электростанциязының тудуун 1954 чылда эгелээри болгаш локомобильдиг электростанциязының тудуун доозары хоорайның чонунуң амыдыралынга онза ужур-дузалыг болур. Бо чылын суг дамчыдылгазының тудуу база эгелээр. Оон аңгыда чаа ийи чунар бажыңнарның тудуун көрген.

Уругларның чайгы дыштанылгазы

ВЦСПС-тиң секретариады 1954 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның уругларының чайгы дыштанылгазын организастаар дугайында доктаал хүлээп алган.

Бо чайын пионер лагерьлеринге 7-ден 15 хар чедир 2650 муң уруглар 26 хонуктап дыштанар. Кадыкшылга лагеринге болгаш уругларның турист базаларынга —8—9 классларның 100 муң школачылары баардар.

Профэвилел организациялары, пионер болгаш кадыкшылга лагерьлериниң ажылдакчылары пионерлерниң болгаш школачыларның уткашынарлыг амыдырал өөрүшкүлүг база хандыкшылдыг дыштанырынга бүгү байдалдарын тургузар, кижизидилге ажылынга ёзу барымдалаар чорукту болгаш чаңгыс-аай болур байдалды шиитпирлиг узуткаар хүлээлгелиг.

Лагерь бүрүзүнге педагогтарның удуртулгазы-биле бот-тывынгыр уран-үүлдүң болгаш сиилип кылыр уран-мергежилгениң бөлгүмнерин тургузарын сүмелеп турар. Уруглар ортузунга техниктиг чогаадыкчы чорук болгаш юннат ажыл школачыларның политехниктиг өредилгезинге арганы бээр ужурлуг, алган билиглерин практикага, ылаңгыя көдээ ажыл-агыйга ажыглап билир кылдыр оларны өөредир херек.

Уруглар-биле кижизидилге ажылы болза, уругларның боттарының калбак инициативазынга болгаш боттывынгыр чоруунга үндезилеп, оларның назы-харын, билиглерин база негелделерин барымдаалап чорутунган турар ужурлуг.

Пионер болгаш кадыкшылга лагерьлеринге кижизидикчилерниң бүгү персоналын педагогтуг билиглиг азы уруглар-биле ажылдың дуржулгазын билир кижилерден шилип алыры эртежок чугула. Пионер вожатыйлары бирги ээлчегде чанында лагерьлер тургустунуп турар бүдүрүлге, албан черлериниң, совхозтарның, МТС-териң эң эки комсомолчуларындан, а ол ышкаш комсомолчу башкылардан, дээди өөредилге черлериниң үстүкү курстарының студентилериндан шилитинип алдынар ужурлуг.

Пионер болгаш кадыкшылга лагерьлеринге кадр ажылдакчылар май 20-ге чедир шилип алдынган болгаш бадылатынган турар ужурлуг.

Профэвилел оранизациялары бүдүрүлге болгаш албан черлериниң удуртукчулары-биле кады турум ажылдаар пионер лагерьлериниң бажыңнарының уругларны хүлээп алырынга беленин май 20-ге чедир хынап көөрүн ВЦСПС-тиң секретариады хүлээткен. Турум ажылдаар лагерьлери чок профэвилелдериниң черчер комитеттери ол-ла муусаада хоорай даштында бажыңнар хөлезилеп алырын хандырар база оларны чогуур өйүнде белеткээр хүлээлгелиг.

Бүгү пионер лагерьлериниң ажылы июнь 10-дан эртпейн эгелээр.

Турум ажылдаар пионер лагерьлери чай дургузунда үштен эвээш эвес ээлчеглиг, хөлезилеп алган бажыңнарлыг лагерьлер—ийиден эвээш эвес ээлчеглиг ажылдаар.

Чайын хоорайга артып калыр школачыларның культурлуг дыштанылгазын хандырарын профэвилел организацияларынга, клубтарның, культура бажыңнарының болгаш ордуларның баштаар черлеринге ВЦСПС-тиң секретариады база дааскан.

(СЭТА).

Малчыннарнын чедиишкини

Ниитиниң малын менди, семис күштүг кадарын өстүрер талазы-биле Ондар Хунаның ак-сеткилдиг күш-ажылы чүгле бодунуң колхозунда эвес, харын Чөөн-Хемчик районда база сураглыг болуп турар. Ол Жданов аттыг колхоз организастатынып келгениннен эгелээш хой кадарчызынга үзүктел чок эки ажылдап, бо аразында төрээн колхозунга дыка хөй аныяк малдарны өстүрүп берген.

Ондар Хуна малының чүгле кышкы турлагларда кажаазын таарымчалыг байдалда тургузуп турар эвес, часкы болгаш күскү турлагларже база кол кичээнгейни салып, шагнын кайы-даа ээлчээнде малга хынамчалыг хайгааралды тургузуп турар. Ол зооветеринария ажылдакчылары-биле үргүлчү харылзаалыг, хоюнуң кажан төрүүрүн безин эңдевес болган. Төрээн хойларын хураганы дорукуже 2—3 хонукта немелде база минералдыг чемнер берип азыраар чорук эш Хунага чаңчыл болган.

Бо чылын эш Хунаның хоюнда төрүүр 312 хой бар, оон чаңгыс-даа хураган хоратпайн өстүрүп алырын колхозчу малчын хүлээнген турган. Амга чедир төрүтүнген хураганнары шуптузу эки доругуп турар.

Д. СЮРЮН-ООЛ.

Суму Совединин ажылында

Өвүр районнуң Солчур суму Соведи мал ажылын улам сайзырадып, ооң продуктулуг чоруун көвүдеринче кол кичээнгейни салып турар. Ылаңгыя «Коммунизмче орук» колхозтуң ниитилештирген малындан 352 баш мал төрээн, оон 375 чаш төлдү камгалап алган. Малчыннарның аразында мурнакчылар илереп турар. Оларга Шаңмак, Санчы, Хүргүл-оол, Оолаккай олар хамаржыр. Ылаңгыя кадарчы Оолаккай 79 төрээн хойдан 79 хураганны менди камгалап албышаан, бир кажааны боду тудуп алган.

Суму Соведи социалистиг чарыштың хүлээлгелерин боттандырып күүседири дээш батай эвес ажылдап турар. Колхозтуң тудуг ажылы бирги кварталда эки түңнелдерни көргүзүп турар. 20 чурттага бажыңының ыяжы дужуртүнген, 5 бажыңны тудуп дооскан. Тудугда Хүрен-оол, Чук, Баир-Хөө, хереженнерден Кертик олар алган хүлээлгелерин ажыр күүседип турар.

Колхозчулар болгаш хуу ажылагыйлыглар 20 ажыг кижи Хөндергей артының оруун ам машина маннап турар кылдыр кылган. 1954—55 өредилге чылында школага оттулар 600 кубометр ыяш бүрүн белеткетинген.

Мынчангаш ажылда бар чедишкиннерни быжыглап, моон соңгаар улам кызымаккай ажылдазы Солчур суму Совединден негетинео.

В. ТОПУИ-ООЛ.

Нарын дүктүг хойларны өстүрери дээш

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму мал ажылын дүрген хөгжүдери-биле кады ооң продуктулуун бедидерин мал ажылдакчыларының мурнунга салган. Бо болза, мал ажылының продуктулуу куду болуп турар бистиң областа соңгаарлатынмас сорулга болур.

Бистиң областың колхозтары тус черниң бөдүүн дүктүг бир хоюнданна ийи удаа кыргылданы чоруткаш, чүгле 1—1,5 килограмм дүктү, 40—50 килограмм дириг деңзилиг 100 баш төрүүр хой бүрүзүнден-не 90—100 хураганнарны ап турар.

Ынчангаш областың малчыннарының кол сорулгазы—хой малдың уксаазын экижидери-биле кады ооң дүккүрүн көдүрери болур. Хой малдың уксаазын экижидериниң, ооң дүк продуктузу көдүрериниң кол оруу болза, тус черниң хойларын нарын дүктүг кошкарлар-биле хайнактаары болур.

Тус черниң хойларының дириг деңзизи, дүгү, төлгүрү эвээш-даа болза, бүдүн чылдың дургузунда одар-белчиир ажаалгазынга өөренип чаңчыккан болгаш семириичел аргалыг болуп турар. Тус черниң хойларының мындыг эки талалыг шынарын нарын дүктүг кошкарлар-биле тус черниң хойларын хайнактаарынга сиирип артырган турарын ыяавыла чедип алыр ужурлуг бис.

Нарын дүктүг кошкарлар-биле тус черниң хойларының уксаазын экижидер ажыл Тывага эгелээнден бээр элээн үр үе эрткен. Ындыг-даа болза, хайнак хойларның уксаазын экижидери-биле кады ооң ажаалгазынга болгаш чемгерилгезинге кол кичээнгейни салбааны-биле эки көргүзүглер чедип алдынмаан. Хайнак хойларны тус черниң хойлары-биле бир дөмей багай ажаалгага, чемгерилгеге база соок кажааларга тургусканының ужурундан олар хорамчага таваржып, куду продукцияны берип турган. Ооң-биле чергелештир нарын дүктүг хойларның бүдүрүкчүлерин областа үзүктелишкиниг четпес киирип турганы-биле хайнак хойларны тус черниң бөдүүн дүктүг кошкарлары-биле эдериштирип турган үүлдер бар. Нарын дүктүг хойларны областа өстүрер талазы-биле үрелел ажылдарын көдээ ажыл-агый органнары кедергей багай чоруткан-ындан болгаш оларның хайнактарынга таарышкан ажаалга, чемгерилгени тургуспаанындан олар калбак хөгжүлдени чедип албааны тодаргай.

Нарын дүктүг хойларны өстүрерине турган четпестер болгаш алдагдалдар болза: бирээде, амга чедир-ле ол хойлар-биле үрелел ажылын чоруттайн турары; ийиде, хайнактаан хойларга таарышкан ажаалга, чемгерилгени элээн каш чылдарның дургузунда тургуспааны; үште, дуржулга станциязының дуржулга ажылы-биле ажыл-агыйлар ханы харылзаа чок турганы болгаш көдээ ажылының талазындан нарын дүктүг хойларны областа массалыг өстүрер талазы-биле кол кичээнгей салбааны болур.

Нарын дүктүг хойларны өстүрерине улуг четпестер турган-даа болза, ол хойлар дүккүр болгаш эъткир талазы-биле бодунуң артык күштүүн бүзүреткен. Амгы үеде областа өстүрүп турар нарын дүктүг бир хой чылда ортумаа-биле 3—3,5 килограмм, а ынчаарга чамдык кошкарлар—6 килограмм, хойлар—5 килограмм чедир нарын дүктү берип турар. Оон аңгыда чурт иштиниң хойларынга бодааргa хайнак хойларның дириг деңзизи 15—20 килограмм хөй болуп турар. Чижээ, 1953 чылда төрүүр хойнуң ортумак дириг деңзизи 60 килограммга, кошкарны—82 килограммга, а чамдык кошкарлар—90 килограммга деңнежип турган. Төлгүрү база-ла бедик болуп турар. 100 баш төрүүр хой бүрүзүнден-не ортумаа-биле 110—115 хураганнарны ап болур. Хайнак хойларның ажаалгазын болгаш чемгерилгезин безин экижитпейн тургаш продукция талазы-биле бо көргүзүглерни чедип ап турар бис. Бир эвес оларга таарышкан ажаалганы, чемгерилгени тургускан болза, оон-даа хөй продукцияны алырынга чигзиниг турбас.

Дуржулга станциязы нарын дүктүг хойларны областа өстүрүп болурунуң база оларның ажаалга, чемгерилгезин өөренириниң талазы-биле Өвүр райондан 100 баш кара баштыг ак хойларны дуржулга ажылын чорудары-биле эккелген. Нарын дүктүг аныяк хайнак хойлар-биле тус черниң аныяк хойларының дириг деңзи талазы-биле өзүлдезин деңнээн дуржулганы кылган. Ол дуржулга ажылын кышкы одарларны ажыглап тургаш кылган. Хайнак хойлар болза, Тыванын кадыг дошкун агаар бойдузун эки эрттирип, кышкы одарларга тургаш, дириг деңзизи өзүлделиг болганын дуржулганың түңнели бүзүреткен.

Нарын дүктүг хойларны массалыг өстүрери—экономика талазы-биле улуг ажык дузалыг. Чижээ, тус черниң хоюнуң бир килограмм бөдүүн дүгү 10 рубль болуп турда, нарын дүктүг хойнуң бир килограмм нарын дүгү 41 рубль ийикпе азы ооң өртээ 4 каттаан ажыг болур. Оон аңгыда тус черниң бөдүүн дүктүг хоюндан чылда 1 килограмм дүктү кыргып алгаш, 10 рубльге садар болзувусса, а нарын дүктүг хайнак хойдан чылда 4 килограмм дүктү кыргып алгаш, 160 рубльдиң орулгазын ажылагыйга киирип ап болур бис. Ол болза, чүгле дүк талазы-биле киирер орулгазы ындыг-дыр. Оон аңгыда тус черниң хоюнуң дириг деңзизинден хайнак хойнуң дириг деңзизи 15—20 килограмм ажыг болуруун база төлгүрүн экономика талазы-биле санаар болза, дыка хөй орулганы ажыл-агый бүрүзү ап болур. Бир эвес колхоз 3 муң нарын дүктүг хойларны өстүрүп алыр болза, чыл бүрүде-ле чартык миллион рубльдиң дүгүн күрүнеге дужаагаш, ооң-биле бодунуң колхозун бай шыдалгыр болдурарының аргазы бар.

Тыванын колхозтарынга нарын дүктүг хойларны өстүрериниң экономика талазы-биле ажыктыын шагда практикага бүзүредип көргүскен-даа болза, мал ажылының ол чугула адыры дүрген хөгжүвейн турар. Нарын дүктүг хойлар нургулайында-ла совхозтарда элээн сайзыраан турар. Колхозтарда ол хойларны барык-ла өстүрбейн турар. Бо талазыбиле кол буруу областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң мал ажылының эргелелинге онаажып турар, ооң ажылдакчылары кандыг-ла бир чылдагааннар-биле нарын дүктүг хойларны нептередип өстүрерине доктар болуп турганнар. Нарын дүктүг хойларны өстүрерине эки таарышкан ажаалганы, чемгерилгени тургузарын, малдың эки шынарлыг кажаазын тударын областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң мал ажылының талазы-биле ажылдакчылары бергезинип, оны кылырын туралавайн турарлар. Олар чүгле ажаалга болгаш чемгерилге талазы-биле эвээш негелделиг каракуль хойларны өстүрериниң ажылын чорудуп турганнар. Ам кол сорулга болза, нарын дүктүг хойларны өстүрери болур.

Колхозтарга тус черниң хойларын нарын дүктүг кошкарлар-биле хайнактаар ажылды чүден эгелээрил?

Тус-черниң хойларын меринос уксаа-биле хайнактаарда эдериштирер өөр хойларның өң-чүзүнүн таарыштыр үзер херек. Меринос кошкарларны чүгле ак хойлар-биле эдериштирер.

Эдериштирер өөр хойларны үзеринден аңгыда эдержилгениң болгаш төрүүрүнүң хуусааларынга онза кичээнгейни салыр херек. Нарын дүктүг хойларны өстүрер колхоз бүрүзү оларның эдержилгезин күзүн (ноябрь, декабрь айларда) чоруткаш, хойнуң төрүүр үезин чазын (апрель, май айларда) чорудары чугула.

Эдержилгени чорударда хойларны тарып боозадыр талазы-биле мурнакчы арганы хереглээри эргежок чугула. Ол арга болза, бүдүрүкчү кошкарларны чөп ажыглаарын, эдержилгениң хуусаазын кызырарын, малдың кызыраарын болдурбазын, янзы-бүрү аарыглардан малды камгалаарын, үрелел ажылын болгаш ооң үчеттарын шын тургузарын, чаңгыс-аай өзүмнүг кадык, быжыг амыдыралгыр хураганнарны алырын хандырар. Бо ажылды чорударда хойларны тарып боозадыр пунктуларны баш бурунгаар организастап тургузары чугула.

Ниитиниң мал ажылын, ылаңгыя нарын дүктүг хойларны хөгжүдерде оларга быжыг чем суурну белеткээри болгаш таарышкан ажаалганы тургузары чугула айтырыгларның бирээзи болур. Хайнактаашкынның түңнелинде чеже-даа эки шынарлыг хайнак хойларны өстүрүп доруктургаш, оларга быжыг чем суурну болгаш эки ажаалганы тургуспас болзувусса, эки түңнелди бербес деп чүвени колхоз болгаш малчын бүрүзү черле утуп болбас. Ынчангаш хайнак хойларны кышкы үеде сигенрилгезин безин экижитпейн тургаш продукция талазы-биле бо көргүзүглерни чедип ап турар бис. Бир эвес оларга таарышкан ажаалганы, чемгерилгени тургускан болза, оон-даа хөй продукцияны алырынга чигзиниг турбас.

Дуржулга станциязы нарын дүктүг хойларны областа өстүрүп болурунуң база оларның ажаалга, чемгерилгезин өөренириниң талазы-биле Өвүр райондан 100 баш кара баштыг ак хойларны дуржулга ажылын чорудары-биле эккелген. Нарын дүктүг аныяк хайнак хойлар-биле тус черниң аныяк хойларының дириг деңзи талазы-биле өзүлдезин деңнээн дуржулганы кылган. Ол дуржулга ажылын кышкы одарларны ажыглап тургаш кылган. Хайнак хойлар болза, Тыванын кадыг дошкун агаар бойдузун эки эрттирип, кышкы одарларга тургаш, дириг деңзизи өзүлделиг болганын дуржулганың түңнели бүзүреткен.

Нарын дүктүг хойларны массалыг өстүрери—экономика талазы-биле улуг ажык дузалыг. Чижээ, тус черниң хоюнуң бир килограмм бөдүүн дүгү 10 рубль болуп турда, нарын дүктүг хойнуң бир килограмм нарын дүгү 41 рубль ийикпе азы ооң өртээ 4 каттаан ажыг болур. Оон аңгыда тус черниң бөдүүн дүктүг хоюндан чылда 1 килограмм дүктү кыргып алгаш, 10 рубльге садар болзувусса, а нарын дүктүг хайнак хойдан чылда 4 килограмм дүктү кыргып алгаш, 160 рубльдиң орулгазын ажылагыйга киирип ап болур бис. Ол болза, чүгле дүк талазы-биле киирер орулгазы ындыг-дыр. Оон аңгыда тус черниң хоюнуң дириг деңзизинден хайнак хойнуң дириг деңзизи 15—20 килограмм ажыг болуруун база төлгүрүн экономика талазы-биле санаар болза, дыка хөй орулганы ажыл-агый бүрүзү ап болур. Бир эвес колхоз 3 муң нарын дүктүг хойларны өстүрүп алыр болза, чыл бүрүде-ле чартык миллион рубльдиң дүгүн күрүнеге дужаагаш, ооң-биле бодунуң колхозун бай шыдалгыр болдурарының аргазы бар.

Тыванын колхозтарынга нарын дүктүг хойларны өстүрериниң экономика талазы-биле ажыктыын шагда практикага бүзүредип көргүскен-даа болза, мал ажылының ол чугула адыры дүрген хөгжүвейн турар. Нарын дүктүг хойлар нургулайында-ла совхозтарда элээн сайзыраан турар. Колхозтарда ол хойларны барык-ла өстүрбейн турар. Бо талазыбиле кол буруу областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң мал ажылының эргелелинге онаажып турар, ооң ажылдакчылары кандыг-ла бир чылдагааннар-биле нарын дүктүг хойларны нептередип өстүрерине доктар болуп турганнар. Нарын дүктүг хойларны өстүрерине эки таарышкан ажаалганы, чемгерилгени тургузарын, малдың эки шынарлыг кажаазын тударын областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң мал ажылының талазы-биле ажылдакчылары бергезинип, оны кылырын туралавайн турарлар. Олар чүгле ажаалга болгаш чемгерилге талазы-биле эвээш негелделиг каракуль хойларны өстүрериниң ажылын чорудуп турганнар. Ам кол сорулга болза, нарын дүктүг хойларны өстүрери болур.

Колхозтарга тус черниң хойларын нарын дүктүг кошкарлар-биле хайнактаар ажылды чүден эгелээрил?

Тус-черниң хойларын меринос уксаа-биле хайнактаарда эдериштирер өөр хойларның өң-чүзүнүн таарыштыр үзер херек. Меринос кошкарларны чүгле ак хойлар-биле эдериштирер.

Эдериштирер өөр хойларны үзеринден аңгыда эдержилгениң болгаш төрүүрүнүң хуусааларынга онза кичээнгейни салыр херек. Нарын дүктүг хойларны өстүрер колхоз бүрүзү оларның эдержилгезин күзүн (ноябрь, декабрь айларда) чоруткаш, хойнуң төрүүр үезин чазын (апрель, май айларда) чорудары чугула.

Эдержилгени чорударда хойларны тарып боозадыр талазы-биле мурнакчы арганы хереглээри эргежок чугула. Ол арга болза, бүдүрүкчү кошкарларны чөп ажыглаарын, эдержилгениң хуусаазын кызырарын, малдың кызыраарын болдурбазын, янзы-бүрү аарыглардан малды камгалаарын, үрелел ажылын болгаш ооң үчеттарын шын тургузарын, чаңгыс-аай өзүмнүг кадык, быжыг амыдыралгыр хураганнарны алырын хандырар. Бо ажылды чорударда хойларны тарып боозадыр пунктуларны баш бурунгаар организастап тургузары чугула.

Ниитиниң мал ажылын, ылаңгыя нарын дүктүг хойларны хөгжүдерде оларга быжыг чем суурну белеткээри болгаш таарышкан ажаалганы тургузары чугула айтырыгларның бирээзи болур. Хайнактаашкынның түңнелинде чеже-даа эки шынарлыг хайнак хойларны өстүрүп доруктургаш, оларга быжыг чем суурну болгаш эки ажаалганы тургуспас болзувусса, эки түңнелди бербес деп чүвени колхоз болгаш малчын бүрүзү черле утуп болбас. Ынчангаш хайнак хойларны кышкы үеде сигенс

Мурнакчы малчыннарда

Чаа-Хөл районда Молотов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң мурнакчы малчыннары малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап ап турарлар. Колхозтуң мурнакчы хойжузу М. Арапчор баштайгы төрээн 193 хойдан 194 хураганнарны, О. Ойбаа төрээн 137 өшкүлерниң 149 анайларын, чылгычы эш Т. Доржу, төрээн 57 белерниң 57 кулуннарын доруктуруп турар.

Колхозчу малчыннар ниитиниң мал ажылынга чыл-бүрүде чедиишкиннерлиг болуп турарлар. Эштер: М. Арапчорну, О. Ойбааны, Т. Доржуну районнуң хүндүлел самбразындан үргүлчү көрүп болур.

Т. ХОВАЛЫГ.

Хөй-ниитичи мурнакчы ажылчын

Эрзин районда Нарын бүдүрүлгезиниң ажылчыны эш Ч. Баал бодунга онаашкан хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип турар. Ол ажыл нормазын 100—150 хуу чедир күүседип, үргүлчү мурнакчыларның одуруунга санадып келген.

Эш Баал ында көдээ Советтиң депутады, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, ылангыя иштики, даштыкы болуушкуннар дугайында солун, сеткүүлдерде бижитинген үүлдерни көдээ чоннуң ортузунга номчуп, таныштырарының пропаганда ажылын эки чорудуп турар.

Ол эрткен чылдың октябрь 1-ден бо чылдың апрель айга чедир бижик билбес 15 кижини номчуп, бижиптер кылдыр өөреткен.

К. ӨЛЗЕЙ.

КОЛХОЗТА ЯСЛИ

Чаш уругларлыг иелерни колхоз бүдүрүлгезинге киириштирип, чаштарны культурлуг кижизидер сорулга-биле Барыын-Хемчик районда «Ленин оруу» колхозтуң баштаар чери ясли ажыткан.

Яслиде 35 колхозчу чаштар хаара туттунган, оларның авалары колхозтуң огород, хову болгаш тудуг ажылында ажылдап турарлар.

К. БОРАҢНАЙ.

Чоннуң үүнге дыңнангыр болур

Ажылчы чоннуң киирген негелде, хомудалдарынга болгаш билдириишкиннеринге онза кичээнгейни улгаттырып, аңаа дыңнангыр болуп чогуур үезинде ооң ээзинге харыылап бээри улуг ужур-дузалыг. Ол чугула сорулганы чамдык совет азбан, организация черлери күүсетпейн турар.

Төөн-Хемчик районнуң Хорум-Даг суму Совединге (даргазы Комбу-Тас, секретары Делег-оол) 1953 чылдың дургузунда 30 ажыг билдириишкиннер кирген. Оон 13-түү харыылаан, өскези харыылатынмайн арткан. Ылаңгыя хамааты М. Долзатмааның өөнүң ээзи Хирбээниң дугайында эрткен чылдың июль 10-да киирген билдириишкинин хемчег албаан. Ооң ужурундан хамааты Хирбээ совет өг-бүленің чурумун үреп, М. Долзатмааны үргүлчү эттээр, феодализмниң артыышкыны болур чыдып калган аажы-чаңны көргүзүп, бак сөстер-биле сөглээр фактылары кедереп барган. Ол ышкаш хамаатылар М. Даваа, К. Күскүлек. К. Чинчи болгаш өскелериңдаа эрткен чылдың баштайгы квартында киирген билдириишкиннери харыылатынмаан.

Ооң ужурундан ажыл шагында арагалаар, колхоз бүдүрүлгезинге киришпес, прогул кылыр. хөй-ниитиниң чаңгыс-аай корум-чурумун үрээр фактылар чамдык кижилерде уламчылап турар.

Чоннуң негелде хомудалдарын тооп көрбес, бюрократсыг көөр чоруктуң база бир барымдаазы болза, ол суму Соведи хамаатыларның киирген негелде-хомудалдарының болгаш билдириишкиннериниң дугайында кандыг-даа учётту тургуспаанында болур.

Бо чылын кирген 6 билдириишкиннерден үүгле чаңгызы харыылатынган. Хамаатылар С. Осур, М. Довуу оларның январьда киирген, чаңгыс хүн иштинде харыылап берип болур билдириишкиннери чытпышаан.

Чоннуң негелде хомудалдарын чогуур өйүнде ылаптыы-биле харыылап турары суму Совединден негетинип турар. Ол дугайында суму Совединиң даргазы эш Комбу-Тас ол байдалды эки билир турган эң-не харыысалга чок көрүп турар. Сессияга көрүп болур дыка хөй билдириишкиннерни эш Комбу-Тас чаасканн харыылап турары чаңчыл болган. Ооң түңнелинде уругларын күрүне хандырылгазынга киирерин күзээн 5 ада-иелериң билдириишкиннерин ол чааскаан харыылап каан үүл бар.

Суму Совединиң талазындан шак ындыг харысалга чок чоруктарның түңнелинде сумунуң ажылчы чоннары билдириишкиннерин ам район организацияларынче чорудуп турар апарган.

Совет кижилериң негелде хомудалдарын чогуур өйүнде харыылап турары, массаның мурнунга совет албан черлериниң бедик хүндүткелин бедидери чугула.

В. ТУМЕТЕЙ.

Даштыкы херектер министрлериниң Женева чөвүлел хуралы

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның тускай корр.). Майның 8-те даштыкы херектер министрлериниң Женева чөвүлел хуралы хүн айтырыының ийиги үүлүн—Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузарының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнче киріпкен.

Индий-Кыдат айтырыгны чугаалажып көөрү-биле чөвүлел хуралдың бирги хуралынга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри В. М. Молотов, Францияның Даштыкы херектер министри Ж. Бидо, Англияның Даштыкы херектер министри А. Иден, Кыдат Улус Республиканың Даштыкы херектер министри Чжоу Энь-лай, АҚШ-тың күрүне секретарының оралакчызы Б. Смит, Вьетнамның Демократтыг Республиказының премьер-министриниң оралакчызы Фам Ван Донг, каттыжып киргеи үш күрүнелериң— Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның төлээлекчилери, а ол ышкаш сагындыртынган чурттарның чөвүлекчилери болгаш эксперттери киришкен.

Индий-кыдат айтырыгны чугаалажып көөрүнүң дугайында даштыкы херектер министрлериниң Женева чөвүлел хуралының хуралдарынга баш бурунгаар чедип алдынган дугуржуушкун ёзугаар хуралды Англияның Даштыкы херектер министри болгаш Совет Эвилелиниң Даштыкы херектер министри ээлчежип даргалаар.

Сагындыртынган баштайгы дугуржуушкунга үндезилээш чөвүлел хуралдың бирги хуралын Англияның Даштыкы херектер министри А. Иден даргалап ажыткан.

Чөвүлел хуралдың чугаалажыр дылы француз, орус, англи болгаш кыдат дылдар болур деп чөвүлел хуралдың киржикчилери дугуржуп алганнар. Хуралдарга үүгле чөвүлел хуралдың киржикчилери олуржуп болуру шиитпирлетинген.

Ооң соонда маргылдаа эгелээп.

Бир-ле дугаарында Францияның Даштыкы херектер министри Ж. Бидо санал берген.

Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузар дугайында айтырыгны Женева чөвүлел хуралынга чугаалажып көөр деп шиитпирни хүлээп алган, дөрт күрүнелериң даштыкы херектер министрлериниң Берлин чөвүлел хуралының соонда Диен-Биен-Фу дээш тулчуушкун калбарган дугайты «хомудалын» илередириниден Бидо эгелээн. «Бо чөвүлел хуралдың перспективазының боду пушкаларны ыыттавас кылдыр албадаптар ужуруу болур» деп Бидо медеглээн. Ынчаарга ол чорук бир тээ Диен-Биен-Фу дээш тулчуушкун француз генерал Наваррның тургусканы болгаш АҚШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң үүлдүг деп көргени кыска хуусаанның иштинде Вьетнамның Демократтыг Республиказының күштерин шериг талазы-биле тиилээрин көрүп турар шериг планының кезии болганда Францияның чазаандан үүмү-биле хамааржып турары билдингир болгай.

Диен-Биен-Фу чанынга тулчуушкун чергелиг ындыг болуушкун бо чөвүлел хуралга эгелээн чугаалажыышкыннарга «француз төлээлериниң боттарын канчаар туттунарын шуут чугаалап турар тур» деп Бидо медеглээн. Бидонуң оон ыңайгы медеглелдеринден алгаш көөрге, ол чорук Индий-Кыдатка дайынны Францияга албадап дөгээн дээр аянныг үүвеге үндезиленип турар. Ол дээрге херек кырында боттуг фактыларга шуут удурланышкак болуп турар. Индий-Кыдатка дайын Индий-Кыдаттың улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкинин базар болгаш делегейниң ол районунга француз колониалдыг тергиидээшкинни быжыглаар деп Францияның чагырыкчы бөлүктериниң күзел-чүткүлдериниң түңнели болганы билдингир болгай.

Францияның даштыкы херектер министри бодунуң туружун үндезилээрин оралдашпышаан, Вьетнамның улузунуң бодунуң хосталгазы болгаш бодунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин хандырар дээш колониалдыг кулданыкчыларга удур чөптүг демиселче көдүрлүп үнгениниң соонда Вьетнамга болган болуушкуннарның хөгжүлдезиниң төөгүзүн хажыдып, ниитиге билдингир фактыларга удурланыштыр тайылбырлаан.

Француз чазак Индий-Кыдатка дайын чорудулгаларынга төнчүнү салырын үргүлчү оралдажып келген аянныг кылдыр Бидо бүзүредип турган. Ынчаарга Женева чөвүлел хуралынга индий-кыдат айтырыгны чугаалажып көөрүнге француз чазак херек кырында бодунуң тускай национал догунаашкынынга эргезин камгалаары-биле көдүрлүп үнген вьетнам улустуң маадырлыг демиселинге үскүлешкен Францияның колониалдыг политиказы мунгашталы бергениниң ужуру-биле холбаштыр чөпшээрешкен болгай. 1946 чылдың март 6-да Вьетнамның Демократтыг Республиказын хүлээп көрүп турар дугуржулгага Франция Вьетнамның Демократтыг Республиказы-биле ат салганының дугайында Бидо чаңгыс-даа чүве чугаалаваан. Индий-Кыдатка дайынны эгелээш, Франция ол дугуржулганы оор ёзу-биле үрээни билдингир болгай.

Француз төлээлер чөвүлел хурал бирги ээлчегде «айыыл чок чорукту эргежок чугула магадылаарынга ыыттавас кылдыр албадаптар ужуруу болур» деп Бидо медеглээн. Ынчаарга ол чорук бир тээ Диен-Биен-Фу дээш тулчуушкун француз генерал Наваррның тургусканы болгаш АҚШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң үүлдүг деп көргени кыска хуусаанның иштинде Вьетнамның Демократтыг Республиказының күштерин шериг талазы-биле тиилээрин көрүп турар шериг планының кезии болганда Францияның чазаандан үүмү-биле хамааржып турары билдингир болгай.

Диен-Биен-Фу чанынга тулчуушкун чергелиг ындыг болуушкун бо чөвүлел хуралга эгелээн чугаалажыышкыннарга «француз төлээлериниң боттарын канчаар туттунарын шуут чугаалап турар тур» деп Бидо медеглээн. Бидонуң оон ыңайгы медеглелдеринден алгаш көөрге, ол чорук Индий-Кыдатка дайынны Францияга албадап дөгээн дээр аянныг үүвеге үндезиленип турар. Ол дээрге херек кырында боттуг фактыларга шуут удурланышкак болуп турар. Индий-Кыдатка дайын Индий-Кыдаттың улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкинин базар болгаш делегейниң ол районунга француз колониалдыг тергиидээшкинни быжыглаар деп Францияның чагырыкчы бөлүктериниң күзел-чүткүлдериниң түңнели болганы билдингир болгай.

Францияның даштыкы херектер министри бодунуң туружун үндезилээрин оралдашпышаан, Вьетнамның улузунуң бодунуң хосталгазы болгаш бодунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин хандырар дээш колониалдыг кулданыкчыларга удур чөптүг демиселче көдүрлүп үнгениниң соонда Вьетнамга болган болуушкуннарның хөгжүлдезиниң төөгүзүн хажыдып, ниитиге билдингир фактыларга удурланыштыр тайылбырлаан.

Француз чазак Индий-Кыдатка дайын чорудулгаларынга төнчүнү салырын үргүлчү оралдажып келген аянныг кылдыр Бидо бүзүредип турган. Ынчаарга Женева чөвүлел хуралынга индий-кыдат айтырыгны чугаалажып көөрүнге француз чазак херек кырында бодунуң тускай национал догунаашкынынга эргезин камгалаары-биле көдүрлүп үнген вьетнам улустуң маадырлыг демиселинге үскүлешкен Францияның колониалдыг политиказы мунгашталы бергениниң ужуру-биле холбаштыр чөпшээрешкен болгай. 1946 чылдың март 6-да Вьетнамның Демократтыг Республиказын хүлээп көрүп турар дугуржулгага Франция Вьетнамның Демократтыг Республиказы-биле ат салганының дугайында Бидо чаңгыс-даа чүве чугаалаваан. Индий-Кыдатка дайынны эгелээш, Франция ол дугуржулганы оор ёзу-биле үрээни билдингир болгай.

Француз төлээлер чөвүлел хурал бирги ээлчегде «айыыл чок чорукту эргежок чугула магадылаарынга ыыттавас кылдыр албадаптар ужуруу болур» деп Бидо медеглээн. Ынчаарга ол чорук бир тээ Диен-Биен-Фу дээш тулчуушкун француз генерал Наваррның тургусканы болгаш АҚШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң үүлдүг деп көргени кыска хуусаанның иштинде Вьетнамның Демократтыг Республиказының күштерин шериг талазы-биле тиилээрин көрүп турар шериг планының кезии болганда Францияның чазаандан үүмү-биле саналдары Лаосче болгаш Камбоджаче халдап киргеи дээр аяан-биле «Вьетминниң бүгү-ле доктаамал болгаш доктаамал эвес күштерин (француз бөлүктерде Вьетнамның Демократтыг Республиказын ынчаар адап турар) көжүрер» деп алгаш, а ол ышкаш «армияга-даа корум-чурум сагыр күштерге-даа хамаарышпайн турар элементилериниң чепсектерин дүжүрер» деп алгаш херек кырында улустуң хосталгалыг армияларының чепсээн дүжүрерин көрүп турар. Камбоджага болгаш Лаоска хамаарышкан француз саналдарда туттурган шериглерни болгаш саададып туттурган хамааты кижилерни хостаарының дугайын, «бүгү делегей комиссияларының» ол байдалдарның күүселдезиниң талазы-биле хыналдазының дугайын база чугаалап турган.

Ооң соонда Вьетнамның Демократтыг Республиказының премьер-министриниң оралакчызы Фам Ван Донг үүве чугаалаан.

Фам Ван Донгтуң медеглели

Бистиң чөвүлел хуралывыс Индий-Кыдатка дайын чорудулгаларын соксадырының болгаш тайбыңны катап тургузарының дугайында айтырыгны чугаалажып көөр сорулгалыг болуп турар деп ол чугаалаан.

Бо онза чугула айтырыг. Индий-Кыдаттың улустарының салым-чолу, Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш Азияда улустарның тайбыны болгаш айыыл чок чоруу, бүгү делегейге тайбың ол айтырыгны шиитпирлээринден хамааржыр.

Индий-Кыдаттың улустары Индий-Кыдатка дайын чорудулгаларын соксадырын болгаш тайбыңны катап тургузарын күзеп турар болгаш чугаалажыышкыннарның аргазы-биле боттарының национал эргелерин боттандырарын бодап турар. Францияның улузу, Францияның барык бүгү политихтиг бөлүктери Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузарын негеп турарлар. Индий-Кыдаттың улустары болгаш француз улус Францияның болгаш Индий-Кыдаттың чурттарының аразынга найыралдыг харылзааларны доктаадып тургузарын күзеп турарлар.

Мурнуу-Чөөн Азияның болгаш Азияның улустары Индий-Кыдатта дайынга төнчүнү салырын болгаш тайбыңны катап тургузарын күзеп турарлар, үүге дээрге Индий-Кыдатта дайын болза Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш Азияда тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка кыжаныышкын болуп турар. Амгы үеде ол кыжаныышкын эң шынгыы болуп бар чыдар болгаш Индий-Кыдатта дайынны үргүлчүлээринге болгаш калбартырынга сонуургалдыг ындыг кижилерден ол чорук илдең болуп турар. Ооң ужурундан Мурнуу-Чөөн Азияның болгаш Азияның улустары Индий-Кыдатта дайын чорудулгаларын соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дээш улам шиитпирлии-биле демисежип турар.

Бүгү делегейниң улустары улустар аразының харылзааларында дүшкүүрлүг чоруктарны кошкадыры болгаш чер бөмбүрзээнге гайбыны быжыглаар сорулга-биле Индий-Кыдатта дайынны соксадырын болгаш тайбыңны катап тургузарын күзеп турар. Бүгү делегейниң улустарының үүлзүнүп болгаш деткип турары-биле бистиң чөвүлел хуралывыс Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузарының айтырыын чедиишкинниг шиитпирлээринге чедип келип болур таарымчалыг байдалдарда туруп турар.

Бо сорулганы шиитпирлээринге биске дузалап болгу дег бүгү-ле үүлдер байырлалдыы-биле көрдүнер ужурлуг болгаш кандыг-даа чылдак-биле быдатынмас ужурлуг.

Тайылбырлатынган үүлдү барымдалааш, база Вьетнамның, Кхмерниң болгаш Патет-Лаонуң улустарының сеткил-сагыжын илередипишаан, Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлери чөвүлел хуралдың ажылынга киржири-биле Кхмерниң удурланыышкын чазаандан болгаш Патет-Лаонуң удурланыышкын чазаандан тускай төлээлерни чалаарын чөвүлел хуралга саналдап тур.

Ол саналды дараазындагы үүлдерни барымдалааш киирип турар бис:

Индий-Кыдатта дайын чорудулгаларын соксадырының болгаш тайбыңны катап тургузарының айтырыынга Индий-Кыдаттың улустары, вьетнам улус база ол ышкаш Кхмерниң болгаш Патет-Лаонуң улустары база сонуургалдыглар. Кхмерниң болгаш Патет-Лаонуң улустары хөй чылдарның дургузунда вьетнам улус

(Төнчүзү 4-кү арында).

Совет улустуң мораль-политиктиг чаңгыс эви

Бо чылдың март 14-те ССРЭ-ниң Дээди Совединге сонгулдалар болган. Ол хүн болза, партияның, чазактың болгаш улустуң улуг эп-каттыжыышкынының чырыткылыг көргүзүү болган. Канчаар-даа аажок улуг патриотчу көдүрлүүшкүннүң байдалында Тываның ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады коммунистерниң болгаш партия кежигүннери эвестерниң бузулбас улусчу блогунуң кандидаттары дээш бадылааннар. Бистиң совет улустуң мораль-политиктиг чаңгыс эви ол блокта илеретинген.

Мораль-политиктиг чаңгыс-эп болза, бодунуң чуртунуң эрге-чагыргазының долу ээлери—ажылчын аңгының, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның экономиктиг болгаш политиктиг эрге-ажыктарының чаңгыс-аай, ниити чоруун илередип турар. Ол чаңгыс-эп ооң-биле кады моральдыг болуп турар, үүге дээрге ол социалистиг идеологияныч, коммунистиг моральдың принциптериниң шуут тергииделин илередип турар. Ол чаңгыс эп совет ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң үндезин онзагай үүлү, капиталистиг тургузугдан ооң артык күштүүнүң херечизи болуп турар.

Капиталистиг чурттарда байдал мырыңай өске. Ында бүгү байлактарны— фабрикаларны, заводтарны, шахталарны, демир орудтарны, черни, арга-ыышты — капиталистер, помещиктер, кулактар эзлеп турарлар. Олар улустуң чөгенчиг эвээш кезии болуп турар болза-даа, бүдүрүлгениң бүгү чепсектери оларның холунда турар. Ынчаарга капиталистиг чурттарның чонунуң канчаардаа аажок улуг кезии боттарының ажылчын холдарындан өске, күш-ажылдың бок-сак чепсектериниң өске үүзү-даа чок болуп турар. Капиталистиг чурттарда тараачын массаларның чери база чок.

Байлакшылды ажылчыннар болгаш тараачыннар боттарының күш-ажылы-биле тургузуп турар. Оларның күш-ажылының түңнелдерин каас-хоя, чараш ордуларда тамчыктыг байлар шиңгээдип ап турарлар. Ынчаарга ол ордуларны тудуп тургузуп турар ажылчыннар казанактарда, харын куйларда-даа чурттап турарлар. Чижээ, Италияда мунмуң ажыл чоктар боттарының өг-бүлелери-биле кады даш куйларда хоргастанып турарлар.

Ынчангаш капиталистиг чурттарда өнчүлүглер биле өнчү чоктарның, мөлчүкчүлер биле мөлчүтүргеннериң аразында эптеш чок аңгы демисели чоруп турар. Ол болза, капиталистиг ниитилелдің кол демдээ болур. Аңгылар аразында демисел капиталистиг ниитилелдің хөгжүлдезиниң шимчедикчи күжү, ооң объективтиг эргежок чугула үүлү болур. Ол аңгы демисели социалдыг революцияга, капиталистиг тургузугну социалистиг ниитилел-биле солуурунга чайлаш чок чедирер. Капиталистиг ниитилелдің иштики байдалы турум эвес, аңаа мораль-политиктиг чаңгыс эп туруп шыдавас.

Шак ындыг байдал хаанныг ёзунуң үезинде бистиң чуртувуска база турган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда совет эрге-чагырганы тургусканы-биле ол дүмбей эрткен үе кезээде узуткатынган. Ажылчы чоннарны мөлчүүр помещиктер, капиталистер, кулактар Совет Эвилелинде ам чок. Совет чуртта үүгле ажылчы чоннар — ажылчыннар, тараачыннар болгаш интеллигенция бар. Олар боттарының күш-ажылы-биле чурттап, боттарынга ажылдап турарлар. Ынчангаш маңаа мөлчүлге, аңгы үскүлежиишкиннери туруп шыдавас. Бистиң ниитилеливис ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның найыралдыг кады ажылдажылгазының чери болуп турар. Совет күрүнеиң быжыы, ооң мораль-политиктиг чаңгыс эвиниң быжыы ында.

Совет эрге-чагырга бодунуң иштики алыс утказының талазы-биле интернационалчы. Ол улустарның каттыжыышкынының, кады ажылдажылгазының, найыралының идеязын суртаалдап турар. Ол болза, ооң удуртукчу күжү—кандыг-даа дарлалдың, ооң иштинде национал дарлалдың дайзыны—ажылчын аңгы болур дээрзиниң түңнели болур.

Бистиң чуртувустуң улустарының найыралы совет ниитилелдің шимчедикчи күштериниң бирээзи. Шаанда хожудангай чораан улустар ол найыралдың ачызында, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле төөгүге көстүп көрбээн чедиишкиннерни кыска хуусаада чедип алганнар. Бистиң область ооң чижээ бооп болур. Тываның ажылчы чоннары улуг орус улустуң болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа улустарының дузаламчызы-биле экономиканың болгаш культураның күүлүг хөгжүлдезин чедип алган. Бистиң чуртувустуң улустарының найыралы совет ниитилелдің мораль-политиктиг чаңгыс эвиниң улам ыңай быжыгыышкынынга идиг берип турар.

Совет ниитилелдің мораль-политиктиг чаңгыс эвиниң экономиктиг үндезини болза, бүдүрүлге чепсектеринде хөй-ниитиниң социалистиг өнчүзү болур. Капиталистиг өнчү кижилерни чарылдырып, оларның харылзааларын бот-боттарынга өжээргек байдалдыг кылып турар болза, күрүнеиң база колхоз-кооперативтиг деп ийи хевирлиг хөй-ниитиниң социалистиг өнчүзү кижилерни сырый каттыштырып, оларның аразынга эш-хуунуң кады ажылдажылгазының болгаш дузалажылгазының харылзааларын тургузуп турар.

Тывада үлетпүрде күрүнеиң өнчүзү шагда-ла тергиидей берген. Областың көдээ ажыл-агыйында колхоз-кооперативтиг өнчү тараачынарат ажыл-агыйларны коллективизастаанының түңнелинде тергиидекчи апарган. Амгы үеде колхозтарда арат ажыл-агыйларның 91,5 хуузу каттышкан, тарылга шөлдериниң 97,1 хуузу колхозтарның холунда.

Көдээ ажыл-агыйны коллективизастааны революция болган, ол көдээге эрги ажыл-агый тургузуун узуткааш, чаа социалистиг тургузугну тургускан. Ол революция көдээ ажыл-агыйга бүдүрүлгениң эрги хамаарылгаларын чаа, социалистиг хамаарылгалар-биле солуурунга чедирип келген. Тыва автономнуг обласка колхозчу тургузугнуң тиилээниниң соонда социалистиг өнчү үүгле үлетпүрге эвес, харын көдээ ажыл-агыйга база тергиидекчи апарган. Совет Тываның ажылчыннарының, тараачыннарының болгаш интеллигенциязының мораль-политиктиг чаңгыс эвин быжыглаарынга ол чорук шиитпирлиг ужур-дузалыг болган.

Чуртта тургустунуп турар бүгү байлактарның ээлери бис дээзин, боттарынга ажылдап ап, боттарының ниитилелинге ажылдап турарын совет кижилер билир. Ындыг болганда кижи бүрүзүнүң чаагай амыдралы бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдези дээш бүдүрүлге хамаарылгаларын улам болбаазырангайжыдары дээш демиселге каттышкан күжениишкиннерден хамааржыр. Ооң түңнелинде бистиң чуртувуста массаларның медерелдиг чогаадылгазының кайгамчыктыг эки хевири болур социалистиг чарыш төрүтүнген. Чарышты шынап-ла калбаа-биле, шынап-ла массалыг хемчээлге ажыглаар, «ажылчы чоннар боттарын көргүзүп, боттарының аргамергежилдерин калбартып, улуста хол дегбээн дөс болуп турар талантыларны, капитализмниң мун-мунуу-биле, миллион-миллиону-биле уштап, базып, боой тудуп чорааны ол талантыларны илередип тып шыдаар шак ындыг ажылдың ареназынче ажылчы чоннарның шынап-ла кезиин киир тырттар» арганы үүгле социализм тургузуп турар деп В. И. Ленин чугаалаан. (В. И. Ленин. Чогаалдар, том 26, ӓрын 367).

Бүдүрүлге планнарын бүдүрүлге бүрүзүнүң долдур болгаш ажыр күүседири дээш, калбак хереглелдің бедик шынарлыг бараанларының бүдүрүлгезинге иштики курлавырларны болгаш аргаларны бүгү хемчеглер-биле ажыглаары дээш, бүдүрүлге шөлдерин болгаш дерилгелерин эң экизи-биле ажыглаары дээш, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидери дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы амгы үеде бүгү Совет Эвилелинде үлетпүрде, транспортта болгаш көдээ ажыл-агыйда калбарып турар.

Тываның МТС-теринің болгаш совхозтарының ажылдакчылары, колхозчулар бүгү культураларның бедик дүжүдүн өстүрериниң, мал ажылының продуктулуун бедидериниң талазы-биле социалистиг тодаргай хүлээлгелерни боттарынга ап, оларны күүседири дээш, Бүгү-эвилелдің көдээ ажыл-агый делгелгезинге киржир эрге дээш социалистиг чарышты калбартып турарлар. Бо бүгү болза, Төрээн чуртунуң мурнунга боттарының хүлээлгезин Тываның ажылчы чоннарының бедиибиле медереп билип турарының дугайын херечилеп турар.

Социалистиг үлетпүрү улам ыңай чечектелдиреринче болгаш көдээ ажыл-агыйны шыңгыы көдүреринче, чоннуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культурлуг дениелин чайгылыш чокка бедидериңче угланган Коммунистиг партияның ол политиказын совет улус чаңгыс эпсеткил-биле деткип турар. СЭКП ТК-ның февраль-март Пленумунуң «Чуртка тараа бүдүрерин улам ыңай көвүдедириниң дугайында база кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының дугайында» доктаалынга ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция улуг сорук кириишкинниг ужурашканнар. Кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырынче мун-муң совет патриоттар шагда-ла аттанып үүнүпкен. Бо шимчээшкиниң авангардында алдарлыг совет аныяктар чоруп турар.

СЭКП ТК-ның февраль-март Пленумунуң «Чуртка тараа бүдүрерин улам ыңай көвүдедириниң дугайында база кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының дугайында» доктаалынга бистиң областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери база изин-биле каттыжып, деткээннер. МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларының, колхозчуларның инициативазы-биле Тывага бо чылын-на 14 муң гектар кур болгаш куруккан черлерни аңдарар. Ол чорук тараа бүдүрүлгезин дыка улгаттырар арганы бээр.

Бистиң ниитилеливистиң мораль-политиктиг күжү болгаш ужур-дузазы болза, ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның эң хөй кезиниң партияның кыйгырыгларына чаңгыс эптиг харыылап турарында, күрүнеиң эрге-ажыктарын үүдеп-даа бедик көрүп турарында, партия болгаш чазактың төлевилеп турар хемчеглерин деткип, оларны боттандырары дээш идепкейлиг демисежип турарында болур.

Совет ниитилелдің мораль-политиктиг чаңгыс эвиниң социалдыг үндезини болза, ажылчын аңгы биле тараачыннарның бузулбас чаңгыс эви болур. Ол эвилел хаанга, помещиктерге болгаш капиталистерге удур революстуг демиселдің үезинде тургустунган, үш орус революцияларның одунга быжыккан, социалистиг тургузуушкуннуң чорудулгазынга, Ада-чурттуң Улуг дайынынга каңналган. Ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилели кадыг-дошкун шылгалдаларны шыдажып эрткен болгаш аштырбас күш болуп хуулган, амгы үеде ол коммунизмни тургузарының эң чугула үүлү болуп турар.

Ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның бузулбас эвилели, бистиң чуртувустуң улустарының ыдыктыг найыралы болгаш акыдүмалышкы кады ажылдажылгазы Коммунистиг партияның, ооң Төп Комитединиң шын политиказының түңнели болур. Ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның эвилели оларның аразында найыралче шилчээн, күүлүг күштү шиңгээдип алган.

(Төнчүзү 4-кү арында).

Даштыкы херектер министрлериниң Женева чөвүлел хуралы

(Төнчүзү).

биле сырый эвилелдежип алгаш тайбын, хамаарышпас чорук, чаңгыс-эп болгаш демократия дээш маадырлыг демиселди чорудуп келгеннер.

Ол демиселдиң чорудулгазында Кхмериң болгаш Патет-Лаонуң улустары Кхмериң удурланыышкын чазаан болгаш Патет-Лаонуң удурланыышкын чазаан тургусканнар. Удурланыышкынның ол чазактарының удуртулгазы-биле Кхмериң болгаш Патет-Лаонуң улустары национал девискээрлериниң делгем районнарын хостааннар. Удурланыышкынның чазактары хосталган районнарга демократтыг эрге-чагырганы тургузар, чоннуң амыдырал деңнелин экижидер дээш хемчеглерни алганнар.

Ооң ужурундан Кхмериң удурланыышкын чазаа-даа, Патет-Лаонуң удурланыышкын чазаа-даа хосталган районнарның чонунуң деткимчезин болгаш изиг ынакшылын ажыглап, бүгү чурттуң чонунда улуг атаалдарыг болуп турар. Ол чазактар ындыг болганда Кхмериң болгаш Патет-Лаонуң улустарының хөй кезиин төлээлеп, база оларның национал күзел-чүткүлдерин илередип турар. Сорулгазында Индий-Кыдатта дайын чорудулгаларын соксадырының болгаш тайбыңны катап тургузарының айтырыын шиитпирлээр чорукту херек кырында күзеп турар кандыг-даа тайбыңга ынакшылдыг кижи ышкаш бүгү делегейниң улустарының негелдези болуп турар.

Ынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлери дараазындагы шиитпирлерни хүлээп алырын чөвүлел хуралга саналдап тур:

«Индий-Кыдаттың чурттарында амгы байдалды кичээнгейге алгаш, база Индий-Кыдатта дайын чорудулгаларын соксадырының болгаш тайбыңны катап тургузарының дугайында айтырыгны калбаа-биле боттуг көөрүнүң эрге-ажыктарынга таарыштыр,

Чөвүлел хуралдың Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузарының айтырыынга хамаарышкан ажылдарынга киржири-биле Кхмериң болгаш Патет-Лаонуң удурланыышкын чазактарының төлээлекчилерин чалаары **эргежок чугула деп чөвүлел хурал санап тур».**

* * *

Кхмериң болгаш Патет-Лаонуң удурланыышкын чазактарындан тускай төлээлерни чөвүлел хуралга киржири-биле чалаар дугайында Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлериниң саналынга АҚШ-тың төлээлекчизи Б. Смит удурланган. Смит бодунуң туружун Патет-Лао болгаш Кхмер күрүнелери турбайн турар дээр аянныг «чылдак-биле» үндезилээрин орландажып турган. Бир эвес АҚШ-тың саналдарынга удур саналдаарын күзеп турарлар бар болза, АҚШ-тың төлээлери Кхмериң болгаш Патет-Лаонуң төлээлекчилерин чалаар дугайында айтырыгны Берлин чөвүлел хуралының киржикчилери дөрт күрүнелериң төлээлериниң аразынга чугаалажып көөрү-биле хуралды хаарын саналдап тур деп ол чугаалаан.

Ооң соонда Чжоу Энь-лай сөс алгаш, АҚШ-тың төлээлекчизиниң туружунуң бүрүн барымдаа чогун айыткан.

Бодунуң составының дугайында айтырыгны бистиң чөвүлел хуралывыс чугаалажып көөр эргелиг деп санап турар мен деп Чжоу Энь-лай медеглээн. Кыдат Улус Республиканың төлээлери дээрги Фам Ван Донгтуң бодалы болгаш ооң саналы бодамчалыг болгаш чөптүг деп санап турар бис, ынчангаш чөвүлел хурал ол саналды хүлээп алырын саналдап тур бис.

Ооң соонда В. М. Молотов сөс алган.

В. М. Молотовтуң медеглели

«Бистиң чөвүлел хуралывыс Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузарының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнче кирип турар тур.

Бистиң чөвүлел хуралывыс Индий-Кыдаттың бүгү үш күрүнелериниге—Вьетнамга, Кхмерге болгаш Патет-Лаога тайбыңны катап тургузарының дугайында айтырыгны чугаалажып көөр ужурлуг деп чүве хүн айтырыының ол үүлүнүң бодунуң формулировказындан-на илдеп. Бистиң чөвүлел хуралывыс чедишкинниг ажылдаар төлээде, аңаа бүгү-ле соонуургалдыг талалар киржир ужурлуг деп чүве мырынай илдеп. Вьетнамга хамаарыштыр бо чөвүлел хуралдың киржикчилери ону үүлдүг деп көргеннер, бистиң аравыста Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлекчилериниң олуржуп турары ооң түңнели болган.

Ынчалза-даа национал-хосталгалыг дайын чүгле Вьетнамда эвес, харын Патет-Лаода-даа, Кхмерде-даа чоруп турары билдингир болгай. Ол чурттарның улустары база-ла Вьетнамның улузу ышкаш боттарының национал хамаарышпас чоруу, национал чаңгыс-эви болгаш хосталгазы дээш демиселди чорудуп турар. Ол демиселдиң чорудулгазында Кхмерге болгаш Патет-Лаога ол чурттарның улустарының национал-хосталгалыг демиселин баштап турар демократтыг чазактар тургустунган. Патет-Лаода болгаш Кхмерде элээн улуг девискээрлер амгы үеде ол демократтыг чазактарның хыналдазында туруп турарлар.

Бистиң чөвүлел хуралывыста Кхмериң болгаш Патет-Лаонуң француз эрге-чагырганар-биле кады ажылдап турар ындыг чазактарының төлээлекчилери чалатынган. Ол байдалдарда бистиң чөвүлел хуралывыска Патет-Лаонуң болгаш Кхмериң ол чурттарның улустарының национал-хосталгалыг демиселин баштап турар чазактарының төлээлекчилериниң киржиринден ойталаарының кандыг-даа барымдаалары чок.

Ол чурттарның демократтыг чазактарының төлээлериниң киржилгези чокка Патет-Лаога болгаш Кхмерге хамаарышкан айтырыгларны көөрү чаңгыс талаланчак шынар-байдалдыг болур, ол чорук бистиң чөвүлел хуралывыстың ажылынга таарымча чок саңлдарны чедирбейн барып шыдавас. Патет-Лаонуң болгаш Кхмериң демократтыг чазактарының төлээлекчилериниң амгы чөвүлел хуралдың ажылынга киржилгези ол чурттарда болуп турар болуушкуннарны эки тодарадырының аргазын бээр болгаш Патет-Лаога болгаш Кхмерге тайбыңны катап тургузарының оруун тыварынга дузалаар. Чугаалатынган үүлдү барымдаалааш, совет төлээлер бистиң чөвүлел хуралывыска киржири-биле Патет-Лаонуң болгаш Кхмериң демократтыг чазактарының төлээлекчилерин чалаар дугайында Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлериниң саналын деткип турар» деп Молотов чугаалаан.

Ооң ыңай В. М. Молотов хуралга болган саналдарның талазы-биле чамдык сагындырыгларны кылган. Чамдык күрүнелериң төлээлекчилериниң амгы чөвүлел хуралга киржириниң талазы-биле бодунуң бодалдарын чугаалаан АҚШ-тың төлээлекчизиниң чугаазынга хамаарыштыр Молотов ол Берлин чөвүлел хуралының киржикчилериниң бирээзи болганы-биле ол дугайты бодунуң бодалдарын база чугаалаарын күзеп турарын медеглээн. Берлин чөвүлел хуралының Индий-Кыдат дугайында айтырыгга хамаарышкан дыңнадыында үүлдү ол көргүскен, ында Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузарының дугайында айтырыгны ССРЭ-ниң, АҚШ-тың, Францияның, Великобританияның, Кыдат Улус Республиканың болгаш өске-даа соонуургалдыг күрүнелериң төлээлекчилерин чалап келдирер чөвүлел хуралга көөр деп айтып турар.

Ынчангаш Берлин дыңнадыында 5 күрүнелер—АҚШ, Великобритания, Франция, ССРЭ болгаш Кыдат Улус Республика—шуут чыскаатынган болгаш Берлин дыңнадыында чыскаатынган кайы-бир чуртка кандыг-даа казылданы, азы айытынган 5 күрүнелериң кайы-бирээзинге онза байдалды көрбейн турар деп Молотов чугаалаан. Дыңнадыгда үүгле ол 5 күрүнелерден аңгыда өске-даа соонуургалдыг күрүнелер база чалатынган турарын көрүп турар.

Бистер кымны өске-даа соонуургалдыг күрүнелер кылдыр санап турарывыстың дугайын дугуржуп алыр херек турган деп чүве илдеп дир деп Молотов үргүлчүлеп чугаалаан. Ол дугайын дугуржуп алырының хүлээлгези хамыктың мурнунда дыңнадыгда чыскаатынган 5 күрүнелерге онаажыр апаар деп совет төлээлер бодап турар. Харын ооң-биле холбаштыр бо хүннерде Женевада ол айтырыгны чугаалажып көрүп турар болгаш барының талакы үш күрүнелериң-даа аразынга—Францияның, Великобританияның болгаш АҚШ-тың аразынга, өске талазында ийи күрүнелериң—ССРЭ-ниң болгаш Кыдат Улус Республиканың аразынга Вьетнамның Демократтыг Республиказы чалатынган турар ужурлуг деп дугуржуп алдынган турган. Ол чалатырганнарның аразында, бистиң аравыста туруп турар.

Вьетнамның Демократтыг Республиказынга чоруткан чалалганы Совет Эвилели-биле Кыдат Улус Республика кады дамчыдып берген деп В. М. Молотов онзалап демдеглээн. Ол күрүнелериң төлээлери Индий-Кыдаттың база хуралда олуржуп турар үш күрүнелерин чалаарынга чөпшээрешкен турган. Ол чорук Берлин дыңнадыында чыскаатынган кайы-бир күрүнениң талазындан дадагалзаашкыннарга таварышпаан.

Хуралда олуржуп турар төлээлериниң иштинден тус бүрүзү бир эвес ында барымдаалар бар болза мында олурушпайн турар өске күрүнелерни чалаар дугайында санал киирер эргелиг деп Молотов оон ыңай айыткан. Ынчангаш совет төлээлер Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлериниң саналы черле дүрүм ёзугаар деп санап турар болгаш ол саналды таарымчалыг кылдыр көрүп турар болгаш көөр-даа херек деп бодап турар.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлериниң саналын амгы хуралдан дашкаар чугаалажып көөр болза күзенчиг-дир дээзиниң дугайында АҚШ-тың төлээлекчизиниң сагындырыгларынга хамаарыштыр В. М. Молотов совет төлээлер ол сагындырыгны бүгү-ле кичээнгей-биле көрүп турар деп чугаалаан. Совет төлээлер Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлериниң саналын чугаалажып көөрүнге үүгле дөрт күрүнелер эвес, харын Берлин дыңнадыында чыскаатынган ол бүгү күрүнелер, тодаргайлаарга АҚШ, Великобритания, Франция, Совет Эвилели болгаш Кыдат Улус Республика киржир апаар деп чүвени бодааш, АҚШ-тың төлээлериниң саналдарын чугаалажып көөрүнүң хевири кым-бир кижиге каража чокка тыптып болур деп медеглээш, совет төлээлериниң саналдары-биле Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлекчизи болгаш Кыдат Улус Республиканың оны деткээн төлээлекчизи чопшээрежир боор дээзинге идегелин илереткен.

* * *

Ооң соонда Било санал бергеш, Кхмериң болгаш Патет-Лаонуң төлээлекчилерин чалаар дугайында саналга удурланган. Ынчалза-даа хуралды хаарынга удур болгаш ол айтырыгны чугаалажып көөрүн сонгаарладырынга дадагалзавайн турарын ол медеглээн. Иден база-ла ындыг бодалды чугаалаан. Ооң-биле кады чөвүлел хуралга киржири-биле кайы-бир күрүнени чалаар дугайында айтырыгны үүгле Берлин чөвүлел хуралынга киришкен 4 күрүнелериң төлээлекчилери чугаалажып болур деп Иден бадыткап турган. Ынчаарга индий-кыдат айтырыгның талазы-биле чөвүлел хуралга киржири-биле немей кымны чалап болурул дээзинин дугайында дугуржуп алыр хүлээлге Берлин чөвүлел хуралының дыңнадыында сагындыртынган 5 күрүнелерге, ылавылаарга АҚШ-ка, Англияга, Францияга, ССРЭ-ге болгаш Кыдат Улус Республикага онаажыр деп чүвени Молотов бүзүредир көргүскен-не болгай.

Ооң соонда каттыжып кирген күрүнелериң бирээзи—Камбоджаның төлээлекчизи сөс алган. Ооң бүгү-ле чугаазы Кхмериң улузунуң национал-хосталгалыг шимчээшкининге удур колонизаторларның пропагандист арсеналының илергей-ле демдеглеп турганы чаңгыс-аай хепке кутурган нүүлдээшкинниң катаптаашкыны болган. Индий-Кыдат айтырыгның талазы-биле чөвүлел хуралга киржири-биле Кхмериң болгаш Патет-Лаонуң төлээлекчилерин чалаар дугайында саналды Камбоджаның төлээлекчизи хүлээп албас деп саналдаан. Ол санал үүгле дөрт күрүнелериң—АҚШ-тың, Францияның, Англияның болгаш ССРЭ-ниң төлээлекчилериниң чөвүлел хуралынга өөренип көрдүнген турар ужурлуг деп ол медеглээн.

Чжоу Энь-лай ийи удаа саналдааш, Францияның болгаш Камбоджаның төлээлекчилериниң туружунуң барымдаа чогун база дагын онзалап демдеглээн. Ол туруш болза Кхмериң болгаш Патет-Лаонуң улустарының национал хамаарышпас чоруун хүлээп көрбес дээзиниң илерээшкини болур деп ол чугаалаан. Кыдат Улус Республиканың төлээлери ындыг бодал-биле чөпшээрежип шыдавас болгаш беш күрүнелериниң—ССРЭ-ниң, Англияның, АҚШ-тың, Францияның болгаш КУР-нуң төлээлекчилери Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлериниң саналын амгы хуралдан дашкаар көрген турарының дугайында совет төлээлериниң саналын деткип турар деп Чжоу Энь-лай медеглээн.

Чжоу Энь-лайның соон дарый чүве чугаалааш, Фам Ван Донг бодунуң саналын камгалавышаан, Кхмер болгаш Патет-Лао «чүү-даа эвес» дээр аянныг бадыткалдарның кайы хире ёра чогун болгаш үндезин чогун тодаргай көргүскен.

КНО-га хуралдарның бирээзинге Францияның төлээлекчизи Вьетнамның Демократтыг Республиказы база-ла «чүү-даа эвес» деп бадыткап турганын сактып тур мен деп Фам Ван Донг чугаалаан. Аңаа ССРЭ-ниң төлээлекчизи ынчан, бир эвес Вьетнамның Демократтыг Республиказы «чүү-даа эвес» чүве болза Франция чүге бодунуң шериглери Вьетнамче чорудуп турар чүвел? Кайы ол шериглер Вьетнамда «чүү-даа эвестер-биле» дайылдажып турары ол бе? деп харыылаан. Ол «чүү-даа эвестер» хөй чылдарның иштинде демисежип келген болгаш Вьетнамче чоруткан француз чепсектиг күштериниң хөй кезиин узуткап каапкан деп Фам Ван Донг чугаалаан. Ооң киирген саналын Совет Эвилелиниң төлээлериниң саналдааны ёзугаар беш күрүнелериниң төлээлекчилери көрүп негеп турарын Фам Ван Донг медеглээн.

Ооң соонда хуралды даргалаан Иден Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлериниң саналын кым чугаалажып көөр ужурлугул: дөрт күрүнелериниң төлээлекчилери бе азы беш күрүнелериниң төлээлекчилери бе дээзиниң дугайында айтырыгны бөгүнгү хуралга шиитпирлээри берге-дир деп медеглээн. Иден хуралды хаарын болгаш саналдарны үргүлчүлээри-биле май 10-да чыглырын саналдаан.

Чөвүлел хуралга киржири-биле Патет-Лаонуң төлээлерин чалаарынга удурланып чүве чугаалаан Лаостуң төлээлекчизиниң чугаазының соонда Иденниң саналы хүлээп алдынган болгаш хурал хагдынган.

Диен-Биен-Фу дээш тулчуушкуннарга француз шериглериниң чидириглериниң дугайында

Вьетнамның шериг командылалының дыңнадыы

ШАНХАЙ. Вьетнамның информация агентилели майның 10-да Вьетнамның Демократтыг Республиказының шериг командылалының дыңнадыын дамчыткан, ында айытканы болза, Вьетнамның улустуң шериглери Диен-Биен-Фу фронтузунга дайзынны бүрүү-биле чылча шапкан болгаш Вьетнамның Улустуң армиязының төөгүзүнде эң улуг тиилелгени чедип алган.

Дыңнадыгда чугаалап турары болза, Диен-Биен-Фу чоогунда француз быжыглаг бөлүк черлерге удур Вьетнамның Улустуң армиязының шавар-халдаашкыны херек кырында 1954 чылдың март 13-те. Диен-Биен-Фуну долгандыр турган дайзынның бөлүк таңныыл черлериниң ортузунда: француз шивээниң бүгү командылалы, төп, мурнуу болгаш соңгу салбыр секторларның үш командылакчылары, үш шимченгир бөлүктериниң үш командылакчылары болгаш бүгү батальоннарның командирлери кирип турар.

Фронтунуң ол участогунга Вьетнамның Улустуң армиязынга дайзынның чылча шаптырган азы шуут кемдетирген самолёттарының ниити саны 62 болган. Чылча шаптырган самолёттарның аразында француз колонизаторларга америк интервентилериниң бергени «В-24», «В-26» деп бомбардировщиктер, «С-199» деп аар транспорт самолёттары, «Хэллдайвер» хевириниң хыдыкчы самолёттары бар.

Ооң аңгыда Вьетнамның Улустуң армиязы дайзынның бүгү-ле боо-чепсээн, оок-чемзээн, автомашиналарын болгаш дайзынның оок-чемзек, шериг хекселдерин суккан бүгү-ле складтарын хунаап алган. Эжелеп алдынган парашюттарның саны 30 муң чедип турар.

(СЭТА).

СОВЕТ УЛУСТУҢ МОРАЛЬ-ПОЛИТИКТИГ ЧАҢГЫС ЭВИ

(Төнчүзү).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының амгы үеде кол сорулгалары болза, СЭКП-ниң XIX съездизиниң шиитпирлерин күүседири, социализмден коммунизмче чоорту шилчилгениң аргазы-биле коммунистиг ниитилелди тургузары болур. Коммунизмниң тиилелгези болза, социалистиг индустрияның болгаш көдээ ажыл-агыйның улам ыңай хөгжүүрү-биле, бүгү ниитилелдиң культурлуг чечектелиишкини-биле, хоорай болгаш көдээниң ажылчы чоннарының физиктиг болгаш угаан талазы-биле бүгү талалыг хөгжүлдези-биле холбашкан. Моңу үүгле ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның ажыл-чорудулгазының чаңгыс эптиниң— оларның аразынга эвилелдиң, найыралдың байдалынга боттандырып болур.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлери, партияның болгаш чазактың ооң соондагы доктаалдары, база СЭКП ТК-ның февраль-март Пленумунуң доктаалы социалистиг экономиканың улам чечектелиишкини дээш демиселде чаа үеде болур. Көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң талазы-биле СЭКП ТК-ның ажылдап кылган программазын боттандырары ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның эвилелин, а ооң-биле кады совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвин улам быжыктырар.

Совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвин улам быжыглаарынга канчаар-даа аажок чугула ужур-дузалыг үүл болза, шүгүмүүлел болгаш бот-шүгүмүүлелди калбартыры болур. Бо күүлүг чепсек ниитилелдиң бүгү кежигүннерин социалистиг коллективизмниң болгаш коммунистиг моральдың ёзузунга кижизидеринге бараан болуп, бистиң ниитилеливистиң мораль-политиказын доктаамал чорудуп турар. Ол политика болза, тайбың ажылагый болгаш культура тургузуушкунунда ажылдап турар совет улустуң үндезин эрге-ажыктарын илередип турар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң чорудулгазының үезинде совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эви чайгылыш чок быжыгып турар, ооң эглиш дивезиниң кол үүлү болза, Коммунистиг партияның удуртулгазы болур. Чаңгыс-аай бодалдыглар — коммунистерниң дайынчы эвилели —СЭКП амгы үеде бистиң чуртувуска коммунизмни тургузары деп улуг сорулганы чедип алырынче күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының кичээнгейин мөөнеп, бүгү совет улустуң күжениишкиннерин олче угландырып турар.

В. АНАНЬИН.

Диен-Биен-Фуның дүшкени болгаш Францияда политиктиг байдал

ПАРИЖ. Диен-Биен-Фу шивээниң дүшкен чоруу Ланьель чазааның туружун дыка божаңнаткан деп янзы-бүрү солуннар кандыг-бир хемчээл-биле айтып турар. Национал хуралдың бюрозунга кирип турар айтырыглар-биле, ооң иштинде «социал хөделиишкиниң республика эвилелиниң» (Юрас) бөлүүнүң төлээлекчизи Дроннуң айтырыы-биле холбаштыр солуннар Индий-Кыдат айтырыгның талазы-биле парламент маргылдааларының чайлаш чок болурун баш удур айтып турар.

«Комба» солуннуң бижээни болза, Диен-Биен-Фуның дүшкени «Ланьель чазааның ындыда-ла чиндиргей туружун дыка божаңнаткан», «чаа-чаа хомудал бижиктер даарта национал хуралга чазак кризизиниң кыжаныын тургузар».

Солуннуң бодалын ёзугаар алырга, Юрас бөлүүнүң болгаш радикалдар партиязының хөй-хөй төлээлекчилериниң чазааанга хамаарыштыр өөрүнешкек болур чорук сөөлүү хүннерде күштелген.

Солуннуң бодалын ёзугаар алырга, ам Францияның чазак бөлүүнүң мурнунга шилип алырының мындыг айтырыглары салдынган: чок болза буураашкынче баар дайынны уламчылаар, чок болза тайбың дугайында чугаалажыышкыннарны чорудар. Аңаа дүүштур чазак кризизи болу берген таварылгада үүгле ийи янзы шиитпир туруп болур: азы Индий-Кыдатта дайынны интернационализастаарын (бүгү чурттарны болдурарын) шиитпирлээн чазак хөй нурууну эзлээр, азы тайбың дээш хөделип үүп турар шимчээшкин хөй нурууну эзлээр».

Францияның чамдык чагырыкчы бөлүктериниң хөөнүн шинчилеп көөрде Индий-Кыдатта француз чепсектиг күштериниң кол командылакчызы генерал Наваррның медеглели көскү черни эзлээр. Сайгонга болган парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, Наваррның билингеи болза, ооң бакка сургажаан «шаап халдаар планының» үндезининде дайзынның күштерин шуут билбээн чорук чыдып турар. «Вьетнамның ёзулуг күжү» бир эвес аңаа билдинген турган болза, Диен-Биен-Фуже чорувас хире турганын ол медеглээн.

Наваррның айытканы болза, Индий-Кыдат дайыны амдан эгелээш «мырыңай-ла өске шинчилиг апарган» болгаш Женева чөвүлел хуралы чедимчежок болу берзе «ол дайынны интернационализастаары» эргежок чугула.

Наваррның бо медеглелин дугайты «Комба» солун «Парижте үүгле сымыранчып турар чүүлдү француз генерал чарлап үндүрүпкен» деп бижип турар.

Харыысалгалыг редактор
Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң орлакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал киллистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чаңгыс киллистериниң, бухгалтериянның 4—98, иштики информацияның—3—65.

ТС—01787. Культура эргелелиниң типографиязы.